

Challenge Toekomstideeën voor de Muur van Mussert

Juryrapport en studentinzendingen

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Inhoudsopgave

Juryrapport Challenge.....	2
Inleiding	2
Overall beeld van de inzendingen	2
Argumenten van waardering door de jury	2
Opmerkingen per inzending	2
Uitslag beoordeling	4
Bijlagen: de studentinzendingen.....	6

Juryrapport Challenge

Inleiding

In het kader van het wetenschapswinkelproject van Wageningen Universiteit en Research over De Muur van Mussert is een prijsvraag uitgeschreven onder studenten erfgoed, geschiedenis, sociologie, landschapsontworp, ruimtelijke planning enzovoorts, waarin werd gevraagd om kort uitgewerkte ideeën voor een herbestemming en hergebruik van het podiumgebouw en ontvangstruimte van de NSB, ter plaatse van de Goudsberg in Lunteren.

Een zes koppige jury¹ is bijeengekomen in Museum Oud Lunteren op 16 november 2017 om de inzendingen gezamenlijk te beoordelen.

Het aantal inzendingen op de prijsvraag bedraagt 16. Er is daarbij sprake van een grote spreiding over de Nederlandse universiteiten en hogescholen. Drie inzendingen betroffen niet-studenten en deze zijn buiten de beoordeling gehouden.

Overall beeld van de inzendingen

Het totaalbeeld van de inzendingen is rijk geschakeerd. Ze zijn allemaal met grote betrokkenheid geschreven vanuit een jeugdig perspectief. Ze bevatten veel goede en interessante ideeën die met elkaar te combineren zijn.

Argumenten van waardering door de jury

De jury waardeert het zeer als in een inzending de muur op een actieve wijze betrokken wordt bij events of activiteiten. De nadruk op educatie in de meeste inzendingen werd ook positief gewaardeerd, vooral als het verhaal dat wordt overgebracht breed is ingestoken. Voorstellen voor het houden van events zijn welwillend ontvangen, maar de jury zag idealiter dat er buiten de events om ook iets te zien, te beleven of ervaren moet zijn. Als er een link met de actualiteit wordt gelegd, dan juicht de jury dat van harte toe. In meer algemene termen heeft de jury gelet op creativiteit, omgang met het verleden en ook de realiseerbaarheid.

Opmerkingen per inzending

Bedenkcentrum Lunteren

Een zeer fraai vormgegeven inzending met veel goede ideeën. Het idee is zowel ingebed in de omgeving en de bestaande recreatiestructuren als ook gericht op de maatschappij als geheel. Het idee om ondergronds te gaan is vernieuwend en gedurfd, want dat zou kunnen bijdragen aan een sfeer bedruktheid die overgebracht kan worden. Ook de toepassing van de kleur zwart wordt in dat verband als passend gezien. Wel werd de term 'bedenken' enigszins problematisch geacht, omdat het associeert met het iets nieuws bedenken. Ook verdient de plaatsing van de entree eventueel nadere overweging in het licht van de bestaande zichtlijnen.

¹ De jury bestaat uit de volgende personen: Rosalie van Dam (WUR); Roel During (WUR); Gerard Gijsbertsen (Platform Militaire Historie Ede); René van Heijningen (NIOD); Jan Kijlstra (Stichting Erfgoed Ede); Joost Rosendaal (Radboud Universiteit Nijmegen)

Gebruik 'foute' stenen voor een 'goede' boodschap

Het idee achter deze inzending wordt als zeer creatief en vernieuwend gezien. Ook de link met vrijheid en democratie vandaag de dag wordt van belang geacht. Het uitnemen van stenen uit de muur die de onwrikbaarheid ongedaan moet maken wordt gezien als een interessant en gedurfd concept. De vraag daarbij is wel of dit realiseerbaar is en deze uitwerking van onwrikbaarheid als zodanig zou worden herkend door een groter publiek.

Imperfect spreken

Dit betreft een mooie inzending, met goede elementen zoals het doorbreken van de stilte via het organiseren van het debat en gesprek. Het kiezen van imperfectie als uitgangspunt wordt als vernieuwend gezien. De relatie met de muur heeft daarbij minder specifieke aandacht gekregen.

De Muur van Mussert - Een silhouet

Dit betreft een creatieve en gedurfde inzending, waarin het complex van de Muur verder wordt afgebroken en teruggebracht tot een silhouet. Het nieuwe perspectief met een nieuw uitzichtpunt op gelijke hoogte met de bovenkant van de muur wordt als interessant gezien, maar heeft tegelijkertijd het nadeel dat de centrale zichtlijn verdwijnt en vormgeving van het ontvangsterrein aangetast wordt. De bezoekers in dit idee zijn vooral toeschouwers die elkaar daar kunnen ontmoeten. Daarmee wordt de plek niet echt in het heden geplaatst.

De Muur als herinneringsplaats

Dit is een realistisch ontwerp met vernieuwende elementen. Het idee om collaboratie te problematiseren en aan te zetten tot maatschappelijke controverses over de bezetting spreekt erg aan. Het is mooi en ook ver uitgewerkt. Misschien had het werken met digitale middelen nog verder uitgewerkt kunnen worden.

Levende Verhalen

Een mooie inzending die doet denken aan de projecties van de geschiedenis van Jeruzalem op de muur aldaar. Het idee is realistisch en daarmee tegelijkertijd minder vernieuwend. In praktisch opzicht speelt hier de donkerte een rol, waardoor het meer het karakter heeft van een event dat slechts een of enkele keren per jaar kan plaatsvinden.

Cultural Event - 'Never Again! (?)'

Zonder het woord te noemen betreft dit een idee dat in de richting gaat van re-enactment, een mooi concept. Het is daarbij veruit het meest gedurfde idee. Het is in detail uitgewerkt en dat laat ook een tekortkoming zien: de uitvoerbaarheid.

Centrum voor Oorlogsherinnering

Dit idee is sterk door eenvoud en goed onder woorden gebracht. Mooi eraan is dat de geschiedenis niet stopt bij het einde van de oorlog, maar dat de omgang met dat verleden deel uitmaakt van de uitwerking

van dit idee. Het benutten van de ruimtes in en aan de muur wordt als positief gezien, alsmede de link met de actualiteit. Een centrum voor oorlogsherinnering lijkt daarom een iets te beperkte titel.

Muur van Mussert

Deze inzending brengt een genuanceerd verhaal. Ze gaat ver in het analyseren van de NSB als beweging en het stellen van de vraag "wat zou jij doen?" Het werken met audio is interessant, maar daar moet de aantekening gemaakt worden dat er nauwelijks mensen beschikbaar zijn die vanuit hun ervaring een verhaal kunnen inspreken. Een door anderen ingesproken bericht is beduidend minder aantrekkelijk. Verder doet dit idee niet zoveel met de muur zelf.

Muur van Mussert - Plan voor herbestemming

De inleiding brengt fraai onder woorden dat een zekere mate van identificatie nodig is om te begrijpen hoe makkelijk het is op te gaan in een beweging die is gebaseerd op de gedachten van een ander. Om een reflectie hierop mogelijk te maken wordt voorgesteld om daders aan het woord te laten in een theater setting. Een gedurfd idee. Het idee houdt ook rekening met de belangen van de eigenaar en met lokale gevoelens. Het organiseren van dergelijke voorstellingen wordt gezien als vernieuwend, maar met de aantekening dat het geen plek oplevert die buiten de voorstellingen interessant is om te bezoeken.

RIDDIKULUS - BEHOUD, DESTRUCTIE EN BELEVING

De creativiteit van dit idee is bijzonder groot. Het is speels en spannend, maar gaat tegelijkertijd te weinig inhoudelijk om met de geschiedenis van de plek. De site wordt een soort symbooltuin. Het roept ook vragen op. De symbolische betekenis van planten is een mooi element om mee te ontwerpen en te spelen, maar is misschien zo bekend bij het publiek.

Verbrokkeld Verleden

Dit idee geeft de muur terug aan de natuur. Een mooi element is de lokale inbedding in de bestaande recreatiestructuur. Ook het perspectief van de eigenaar is terecht gehanteerd. Het idee overtuigt niet dat met het teruggeven aan de natuur het beste van deze site gemaakt wordt in termen van het leren van het verleden.

Publiekshistorisch plan - De Muur van Mussert: een aanzet tot zelfreflectie

De interactieve elementen van deze inzending worden zeer gewaardeerd. Interactie met het publiek is van groot belang. Ook de uitwerking met word-cloud is vernieuwend, maar tegelijkertijd nog lastig voor te stellen qua resultaat en doorwerking. Het idee om kunst in te schakelen voor reflectie over onze omgang met het verleden spreekt zeer tot de verbeelding. De hier gekozen uitwerking van de gebroken spiegel is echter te zeer een kopie van wat elders is toegepast. Het vraagt hier om een specifieke uitwerking.

Uitslag beoordeling

1° Prijs: Bedenkcentrum Lunteren van Rick Abelen

2° Prijs: De Muur als herinneringsplaats van Tomas van den Heuvel

3^e Prijs: Centrum voor oorlogsherinnering van Eva Flipse, Zará Kars, Vincent Smit en Wietske Dotinga

Speciale vermelding voor "Gebruik 'foute' stenen voor de 'goede' boodschap" van Lisa Aarsen, Lynn Baas, Lars van der Bel en Wille Brusse en voor "Levende verhalen" van Rianne Luring.

Bijlagen: De studentinzendingen

A	Bedenkcentrum Lunteren	Rick Abelen
B	Gebruik 'foute' stenen voor een 'goede' boodschap	Lisa Aarsen, Lynn Baas, Lars van der Bel en Wille Brusse
C	Imperfect spreken	Koos-jan de Jager en Laurens van der Tang
D	De Muur van Mussert - Een silhouet	Michal Erika Merzel en Ricardo Icaza
E	De Muur als herinneringsplaats	Tomas van den Heuvel
F	Levende Verhalen	Rianne Luring
G	Cultural Event - 'Never Again! (?)'	Neringa Kavaliauskaite
H	Centrum voor Oorlogsherinnering	Eva Flipse, Zará Kars, Vincent Smit en Wietske Dotinga
I	Muur van Mussert	Anne-Goaitske Breteler, Geeske Bisschop, Lise Claerhoudt, Eline Palthe
J	Muur van Mussert - Plan voor herbestemming	Celine Oldenhage
K	RIDDIKULUS - BEHOUD, DESTRUCTIE EN BELEVING	Niki Kampen (op verzoek niet opgenomen in dit document)
L	Verbrokkeld Verleden	Jasmijn Vervloet, Inge Molenaar, Francine Kronenberg
M	Publiekshistorisch plan - De Muur van Mussert: een aanzet tot zelfreflectie	Karlijn Bruggeman, Tom van der Aart, Iris Geldermans en Michiel Sebel

Route

De Muur van Mussert wordt een Bedenkingscentrum. Geen gedenkteken, maar een bedenkteken. Bedenkingscentrum Lunteren is een nationaal educatiecentrum. Het centrum biedt een educatief programma voor leerlingen van basisscholen en scholieren van middelbare scholen. Daarnaast doet het centrum dienst als museum, auditorium en plek voor lezingen en debatten.

Het centrum wordt opgenomen in de bestaande *Goudsberg wandelroute* (9,0 km). Deze mooie boswandeling gaat over de toppen van het *Veluwe massief* bij Lunteren: *De Galgenberg, De Lindeboomsberg en De Goudsberg*.

De wandelroute zal in de nieuwe situatie over privégrond van camping *De Goudsberg* lopen. De precieze route zal in nauw overleg met belanghebbenden vastgesteld worden. Idealiter verloopt de route via de hoofdas van de camping. In dit geval passeren wandelaars (tijdelijke) chalets van een Poolse gemeenschap. Dit heeft minimale gevolgen in het kader van (geluids)overlast, doordat zo weinig mogelijk woningen aan de route liggen.

De mogelijk toekomstige status van de muur als (Rijks)monument is van belang voor verdere uitwerking. De dialoog tussen camping, gemeente, bewoners en andere belanghebbenden is van essentieel belang om verdere ontwikkelingen een kans van slagen te geven.

(oktober 2017)

Het Luntersche Buurtbosch | Uitkijktoren De Koepel

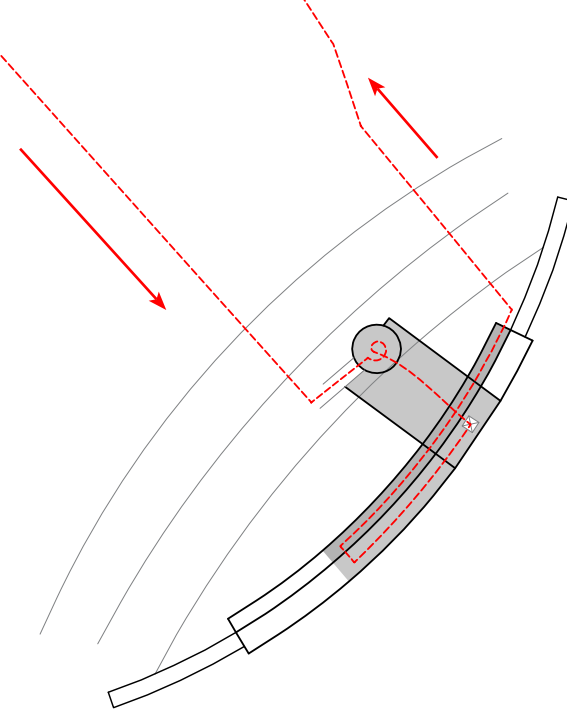
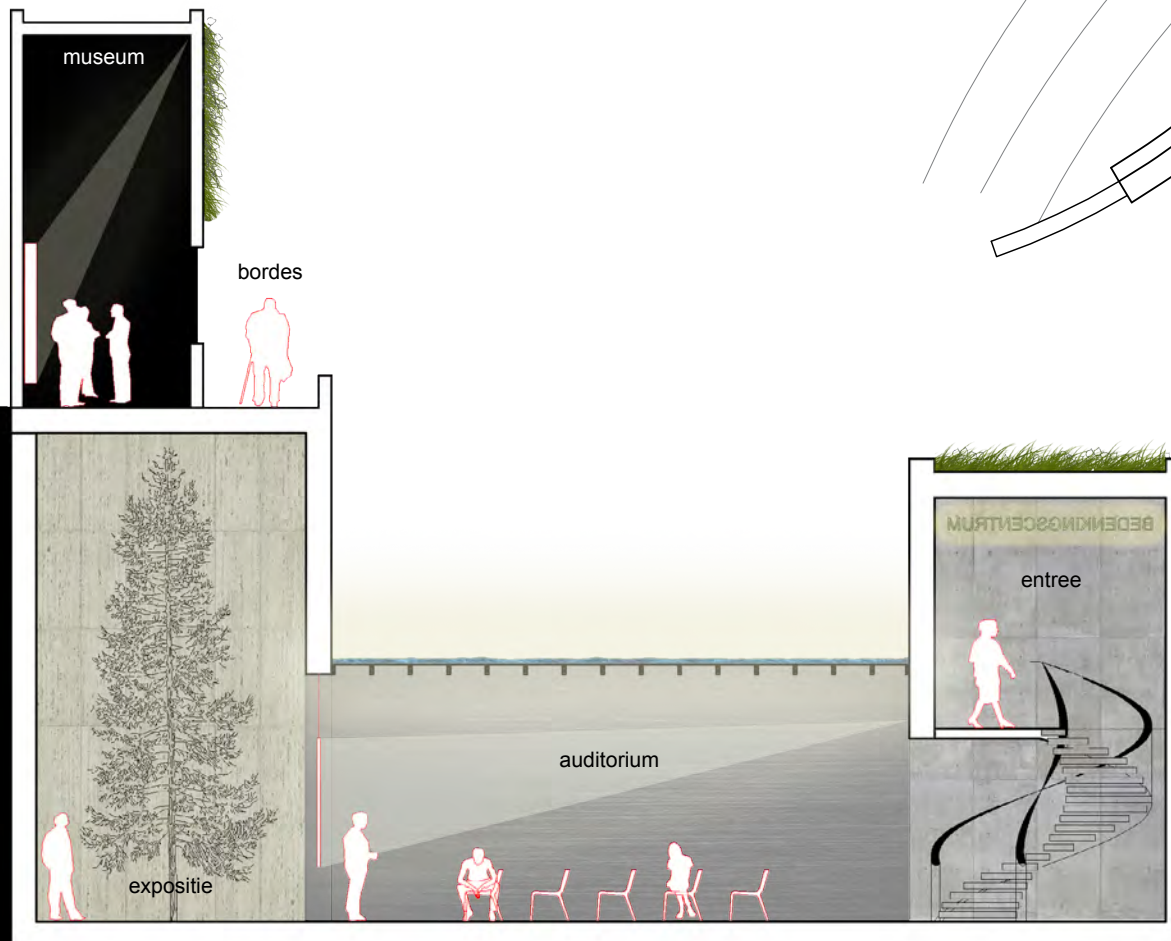
Bedenkingscentrum

Het Bedenkingscentrum is samengesteld uit meerdere onderdelen. De muur blijft het belangrijkste element in de compositie. Een deel van de muur krijgt een functionele betekenis. In de nieuwe situatie wordt een duidelijke entree voor het centrum voorgesteld. Een heldere cilindervormige ruimte doet dienst als entree en ontvangstruimte. In de cilinder bevindt zich een architectonische spiltrap naar beneden. Bezoekers dalen af naar het auditorium, dat zich bevindt onder de fundamenteën van de trappartijen van de muur. Aan het auditorium is een ruimte voor tijdelijke exposities verbonden. Exposities kunnen gerelateerd worden aan actuele samenlevingsvraagstukken, zoals bijvoorbeeld de omgang met diversiteit of eigentijdse vormen van verraad. De nieuwe compositie van het centrum heeft tot gevolg dat er nooit een toevluchtsoord voor neo-nazi's of andere kwaadwillenden kan ontstaan.

Expositie

De expositieruimte bevindt zich onder de muur. Vanuit de expositieruimte stijgen bezoekers op naar de daadwerkelijke muur. De dimensionering van de muur biedt de mogelijkheid om een museum in te richten. De bakstenen muur wordt van binnen zwart gekeimd en exposeert stukken die de zwarte bladzijdes in onze geschiedenis representeren. Daarnaast toont het museum de 'foute' symboliek van deze plek. Eenmaal uit het museum, betreden bezoekers het bordes en vervolgen zo hun wandeltocht richting het *Luntersche Buurtbosch* en uitkijktoren *De Koepel*.

Museum

Je kunt het verhaal van vrede en vrijheid niet vertellen als je de duistere kant verzwijgt. De muur is een tastbaar overblijfsel. Niet alleen een symbool, maar zeker ook een bruikbaar gebouw, geschikt om de geschiedenis te tonen aan vooral jongeren. Iedere Nederlandse middelbare scholier moet voor zijn bewustwording een keer in zijn schoolloopbaan een plek als deze bezocht hebben.

Gebruik 'foute' stenen voor een 'goede' boodschap

De toekomst van de Muur van Mussert

Lisa Aarsen, Lynn Baas, Lars van der Bel en Wille Brusse

De Muur van Mussert is onderdeel van een complex dat in de jaren 30 door de NSB is gebouwd om grote nationaalsocialistische bijeenkomsten te faciliteren. In dit plan zetten wij uiteen waarom deze muur niet kan blijven staan zoals hij nu staat en leveren wij een praktisch en betekenisvol alternatief.

Waarom de muur van Mussert niet kan blijven staan zoals hij nu staat

Een racistische en hypernationalistische boodschap

Dat de Muur van Mussert niet kan blijven staan heeft te maken met de symboliek erachter. Historicus René van Heijningen deed onderzoek naar de betekenis van de muur. In zijn boek *De Muur van Mussert* beschrijft Heijningen dat de NSB deze plek in Lunteren zag als 'het levende symbool van de verbondenheid aan onzen Germaanschen bodem'. De NSB'ers die zich met Germaanse afstamming bezighielden hadden het idee dat ze in de voetsporen van hun voorvaders traden als ze een heilige plaats in de openlucht hadden. De Germaanse cultuur zou op de Veluwe in de ziel van het volk bewaard zijn gebleven en daarom was Lunteren de aangewezen plaats voor deze heilige plek. De inspiratie voor het ontwerp van deze nieuwe 'heilige plek' kwam uit Duitsland waar sinds 1933 nationaalsocialistische openluchttheaters werden gebouwd. Hier werden *Thingspielen* gehouden, een vorm van volkstheater/politiek toneel waarbij het volk opgevoed werd tot enthousiaste nationaalsocialisten.

Het is niet wenselijk om de Muur van Mussert onveranderd te laten staan als dit monument een racistische ideologie uitdraagt waarbij een zogenaamd 'Germaans', 'Dietsch' of 'Noords' ras wordt gezien als superieur. Daarom moet worden gezorgd dat de muur deze racistische en nationaalsocialistische lading verliest.

De Muur als symbool voor collaboratie moet niet overdreven worden

Hoewel het terrein van de Muur gebaseerd is op nazistische openluchttheaters en er een racistische en hypernationalistische ideologie mee wordt uitgedragen, moet de waarde van de Muur van Mussert als nazisymbool niet overdreven worden. Van Heijningen beschrijft hoe de bijeenkomsten in Lunteren niet te vergelijken zijn met de bijeenkomsten die in Nazi-Duitsland werden gehouden. De bezoekers gedroegen zich vaak ongedisciplineerd en jolig en hadden niet altijd aandacht, ontzag en enthousiasme voor de eentonige speeches die werden gegeven. De NSB was voornamelijk een 'tegen' beweging van ontevredenheid over de huidige politieke situatie en de leden waren niet altijd even geïnteresseerd in de nationaalsocialistische ideologie.

Daarnaast werden de zogenoemde Hagespraken vooral in de jaren dertig gehouden en nauwelijks tijdens de Duitse bezetting. Ook waren veel NSB'ers voor een onafhankelijk nationaalsocialistisch Nederland, maar tegen de Duitse bezetting. De Muur van Mussert als symbool van collaboratie met de Duitse bezetter is dus niet helemaal correct. Omdat de ideologie die in de jaren dertig bij de muur verkondigd werd, zelfs door eigen leden, niet altijd even serieus werd genomen en het niet leidde tot een grote groei van de NSB, moeten we de ernst en de gevolgen van

de Muur van Mussert niet overdrijven. De betekenis van de Muur was tijdens de oorlog niet heel groot en daarom pleiten wij voor een kleinschaligere oplossing.

De oplossing: Gebruik 'foute' stenen voor een 'goede' boodschap

Ons idee heeft drie uitgangspunten:

- De foute symboliek van de muur moet doorbroken worden
- Het nieuwe monument moet staan voor diversiteit, vrijheid en democratie
- Het nieuwe monument moet passen bij de huidige functie van het terrein

Nationaalsocialistische boodschap doorbreken

De Muur van Mussert moest voldoen aan de eisen die NSB-symboliek aan bouwwerken stelde en eruitzien als: 'een onwrikbaar massieve vesting, als een symbool van onze vastberadenheid om nimmer te wijken'. De muur heeft een racistische en hyper-nationalistische ideologie achter zijn ontwerp en daarom is het belangrijk dat deze symboliek veranderd wordt. Een sterke manier om het bouwwerk van zijn fascistische boodschap te ontdoen is door te laten zien dat de muur niet 'onwrikbaar' is en dat de 'vastberadenheid om nimmer te wijken' niet effectief of wenselijk is gebleken.

Om te laten zien dat de muur en daarmee de NSB-ideologie toch niet onwrikbaar zijn gebleken, stellen wij voor om op een bedachtzame manier stenen uit de muur te halen. Wij willen de massieve muur doorbreken en daarmee symboliseren dat het gedachtegoed van de NSB verleden tijd is. Wij stellen ons een architectonische breuk door het midden voor, maar afhankelijk van de ideeën van betrokkenen en bouwspecialisten kunnen we ervoor kiezen om stenen van de linker of rechterkant van de muur weg te halen.

Monument voor vrijheid en democratie

De stenen die uit de Muur worden weggehaald kunnen op verschillende manieren worden gebruikt. Wij doen in dit plan twee voorstellen voor wat er met de verwijderde stenen kan worden gedaan. Afhankelijk van de inbreng van de betrokkenen, bijvoorbeeld campingbewoners, buurtbewoners en een kunstenaar, kan van deze voorstellen worden afgeweken. Belangrijk is dat de losgehaalde stenen op de historische plek blijven, zodat de geschiedenis niet wordt uitgewist, maar de stenen hun oorspronkelijke symboliek wel verliezen.

1. De verwijderde stenen worden verdeeld over basisscholen in de omgeving. Aan de kinderen wordt gevraagd of zij hun boodschap met betrekking tot vrijheid op de stenen willen schilderen of schrijven. Van de gekleurde stenen wordt voor het stuk muur dat is blijven staan een monument gemaakt dat staat voor vrijheid en democratie. Door de medewerking van de kinderen creëer je betrokkenheid en bewustwording in de samenleving. Wij raden aan dat het schilderen van de stenen op school gepaard gaat met een les over de NSB-geschiedenis van Nederland.

2. Van de stenen wordt door een nader te benoemen kunstenaar een kunstwerk gemaakt dat de 'vastberadenheid om nimmer te wijken' tegensprekt en voor diversiteit en tolerantie pleit. Op deze manier wordt de foute symboliek achter de stenen verbroken en kunnen actuele samenlevingsvraagstukken worden aangehaald. Deze operatie zou, net als voorstel 1, weinig

ingrijpend zijn voor het landschap en de functie van camping en woonplaats voor seizoenarbeiders niet schaden.

Educatief en met respect voor de omgeving

Wij zijn van mening dat een kleinschalige oplossing beter is en daarnaast zorgt voor meer draagvlak bij de betrokkenen en de omgeving. De aanpassingen die wij voor ogen hebben zijn minimaal en zorgen ervoor dat camping De Goudsberg kan blijven bestaan en geen grote architectonische aanpassingen moet ondergaan. Wel willen we voorstellen dat het monument open is voor publiek. Dat betekent ook dat de camping zich open moet stellen voor bezoekers die niet op de camping verblijven. Schoolklassen en andere groepen kunnen het monument alleen buiten het seizoen bezoeken (november tot april). Daarnaast willen we een informatiebord plaatsen naast de muur. Dit bord moet informatie over de Muur, het kunstwerk/monument en de NSB-geschiedenis bevatten wat in nauw overleg plaatsvindt met Renee van Heijningen.

Hoe moet dit tot stand komen?

Hoewel het project de Muur van Mussert door de burgemeester van Ede werd aangeduid als een nationaal project, willen wij de uitvoering ervan vooral overlaten aan lokale vaklui. Het is belangrijk dat campingeigenaar Zoons volledig achter het project staat en daardoor is het zaak dat het project ook commerciële voordelen biedt.

We willen het krachtsvertoon van de muur afbreken en daarvoor moeten op bepaalde plekken stenen worden verwijderd. Uiteraard moet dit vooral niet leiden tot instortingsgevaar. De uitvoering hiervan wordt gedaan door lokale vaklui om de werkgelegenheid te stimuleren en zo ook meer draagvlak te creëren. De stenen die daarbij vrijkomen worden gebruikt voor de eerder genoemde opties. Wat voor (kunst)bouwproject dit wordt, willen we graag overlaten aan de desbetreffende basisscholen en/of kunstenaar. Laat scholen, sociale werkplaatsen en kunstenaars hun ideeën rondom vrijheid en democratie botvieren op de muur die symbool staat voor het tegenovergestelde.

Wat zijn andere ideeën voor het terrein? Aangezien de huisjes vooral tijdelijk in gebruik en makkelijk te verplaatsen zijn kent dit terrein een paar unieke mogelijkheden. Lunteren is een hecht dorp met een traditioneel dorpsfeest, waarbij het terrein betrokken kan worden. Verder is dit terrein vanwege zijn unieke vormgeving en zijn achtergrond een fantastische plek voor herdenkingen, zoals bijvoorbeeld de herdenking op 4 mei. De plek moet vooral een dynamische omgeving blijven voor mensen die willen herdenken en ideeën willen uitwisselen over democratie en vrijheid. Kortom, de Muur van Mussert en het terrein hebben unieke mogelijkheden op het gebied van historie, creativiteit en discussie. Een kleinschalige en haalbare oplossing voor een zwarte bladzijde uit onze geschiedenis.

Lisa Aarsen |
Lynn Baas
Lars van der Bel
Wille Brusse

Imperfect spreken

Inzending prijsvraag *Toekomst ideeën voor de Muur van Mussert*

Koos-jan de Jager (Veenendaal) – Student Geschiedenis (MA) Vrije Universiteit Amsterdam

Laurens van der Tang (Alblasserdam) – Student Filosofie (BA) en Bestuurskunde (BA) Vrije Universiteit Amsterdam

Achtergrond

Over de Muur van Mussert bestaat veel debat. In de gemeente Ede, waaronder de Goudsberg in Lunteren valt, wordt er al jarenlang gedebatteerd over de vraag wat er met de Muur moet gebeuren. Zeker nu de Muur in vervallen staat verkeerd, wordt het vinden van een goede bestemming een klemmend vraagstuk. In de discussie vallen grofweg twee posities op. Enerzijds betogen diverse deelnemers aan het debat dat de Muur géén monumentstatus mag krijgen, maar tot de grond toe moet worden afgebroken. Monumenten richten we op voor slachtoffers, niet voor daders, zo luidt het argument. De gemeente Ede moet voorkomen dat de ‘foute’ NSB een monument krijgt, die snel kan verworden tot een soort bedevaartsoort voor rechts-extremistische groepen. Het geld voor de restauratie van de Muur kan beter besteed worden aan de zorg, aldus de tegenstanders. Anderzijds pleiten organisaties, historici en politici voor de restauratie van de Muur en de openstelling ervan voor het publiek. De Muur moet worden behouden als historisch symbool, bestudeerd worden in de historische context en het verhaal van het ‘andere’ Nederland vertellen. Anderen benadrukken dat de Goudsberg een plaats van reflectie zou moeten zijn, ‘een bedenklek’.

In 2015 publiceerde historicus René van Heijningen een boek over de Muur, waarin hij de geschiedenis van de beladen Goudsberg beschrijft.¹ De muur is, aldus Van Heijningen in het publieke debat tot waarschuwing geworden, tot het ‘versteende symbool van collaboratie’. Op historische gronden is hiervan echter af te dingen. ‘De muur heeft voornamelijk dienstgedaan in de jaren dertig, als decor voor een antidemocratisch geluid in een parlementair-democratisch tijdvak.’² De Hagespraken zelf waren geen groot succes, wat evenmin pleit voor een status van de Muur als symbool van collaboratie.³ De massamanifestaties en de ritualisering van politiek op zichzelf was niet bijzonder, het was een integraal onderdeel van de politieke cultuur van de jaren dertig. Om te zeggen dat deze massamanifestaties

¹ René van Heijningen, *De Muur van Mussert* (Amsterdam: Boom, 2015).

² *Ibid.*, 154.

³ *Ibid.*, 155.

‘fascistisch’ of ‘nationaalsocialistisch’ waren, is historisch gezien onjuist. Sociaaldemocraten bouwden namelijk óók een partijterrein op de Veluwe. Op de Paasheuvel in Vierhouten bouwden zij een terrein om de socialistische jeugd te vormen tot sociaaldemocratische volksgemeenschap.⁴

Tegelijkertijd is het onjuist om de betekenis van de Goudsberg te bagatelliseren. De NSB was immers wel een collaborerende gemeenschap, en de Goudsberg – door sommige NSB’ers Godsberg genoemd - wás de symbolische locatie van deze beweging, daar op het platteland, was ‘het levend symbool van de verbondenheid aan onzen Germaanschen bodem’.⁵ Van belang voor de toekomst van de Muur van Mussert en de Goudsberg is dus een afgewogen, op historische gronden gebaseerd oordeel. Een te snelle conclusie kan leiden tot historische misverstanden over dit gevoelige onderwerp.

De Muur van Mussert is een ‘plaats van herinnering’ voor de Nederlandse geschiedenis. Het is een herinnering aan de collaboratie van Nederlanders in de Tweede Wereldoorlog. Dit complexe en ongemakkelijke historische verhaal mág niet vergeten worden, maar is het waard om voortdurend besproken te worden. Historici hebben de taak om het verleden recht te doen. In Nederland moet het publieke debat over de schuldvraag gevoerd worden, maar niet om een historisch hoofdstuk definitief te sluiten. Iedere generatie moet zich immers verhouden tot het beladen verleden. Tegelijk moet óók het heden, in dit geval de bezwaren tegen de Muur, rechtgedaan worden in de nieuwe bestemming van het complex op de Goudsberg.

Imperfectie als uitgangspunt

Wat een totalitaire staat onderscheidt van een niet-totalitaire staat is de aanwezigheid van imperfectie, dat is, opvattingen en meningen die zich niet aan de van bovenaf opgelegde visie conformeren. Die imperfectie betekent in ieder geval twee dingen die relevant kunnen zijn voor dit project: 1. het verleden is niet perfect (en moet dat niet zijn). De schuld die de Goudsberg markeert, kan dus niet weggenomen worden, en mag niet vergeten worden. 2. het heden is niet perfect (en moet dat niet zijn, om totalitarisme te voorkomen), dus meningen die buiten de algemeen gedeelde visie vallen moeten gehoord en besproken worden.

Concreet betekent dit dat de Goudsberg géén ‘perfect’ museum moet worden, waarin één afgerond historisch verhaal verteld wordt. Juist de imperfectie van het verleden moet centraal blijven staan op de Goudsberg. De Muur van Mussert moet dus niet geheel gereconstrueerd worden, om het ‘oude’ weer geheel te doen herleven. In lijn met de Duitse debatten over de schuldvraag van de Tweede Wereldoorlog moet op de Goudsberg gesproken en nagedacht worden over datgene

⁴ *Ibid.*, 157.

⁵ Zoals geciteerd in Van Heijningen, *De Muur van Mussert*, 44.

wat er in de jaren dertig gebeurde op deze plaats. De bestemming die wij voorstellen voor de Goudsberg is dus kortgezegd een spreekgestoelte.

Spreeken en denken

In Londen, aan de noordoostelijke rand van Hyde Park, bestaat de zogenaamde Speakers' Corner⁶, een traditionele plaats voor publieke speeches en debatten. Kerngedachte van deze plaats is de vrijheid van meningsuiting. Het vormt een excellent voorbeeld van de manier waarop de Goudsberg zou kunnen functioneren, namelijk als ideale locatie voor vrije meningsuiting, discussie en debat. Juist op deze beladen historische plaats moeten debatten worden gevoerd over de geschiedenis van Nederland en de actuele betekenis daarvan, de toekomst van Nederland en de manier waarop verschillende religieuze, ideologische en sociale groepen moeten samenwonen. Deze debatten mogen ongemakkelijk zijn, aangezien we het verleden niet kunnen wegpoetsen of gladstrijken. Mensen moeten geconfronteerd worden met wezenlijke vragen over menselijke verhoudingen, historische schulden en de rol van ideologie. Het bereiken van consensus hierover is niet het doel, maar juist het gesprek zelf en de meningsvorming hierover.

Ons idee is om ten minste jaarlijks een serie debatten te organiseren op de Goudsberg in de week voorafgaand aan 4-5 mei. Juist dán krijgt dit bevrijdingsfeest meer inhoud. Voor organisatie moet een kleine commissie worden benoemd die leidinggeeft aan een groep vrijwilligers. Ook moeten er stages voor HBO en WO studenten worden aangeboden. Naast het voeren van deze debatten moet er een manier worden gevonden om de betekenis en de geschiedenis van de Muur van Mussert blijvend te tonen: het NSB-verhaal moet blijvend verteld worden. Juist scholieren en studenten moeten óók hiermee in aanraking komen. Dit kan door excursies naar de Muur, waar enkele historische panelen het verhaal van de NSB vertellen. Voorwaarde hiervoor is dat de Muur van Mussert wel wordt gerestaureerd, zónder dat het een 'gladgestreken', perfect monument gaat worden. Na een korte rondleiding over de Goudsberg kan de groep leerlingen met elkaar in debat gaan over diverse stellingen of vragen die rijzen uit bovenstaande onderwerpen. Juist omdat het verhaal van de Goudsberg zo'n ongemakkelijk verhaal is, moet het verteld worden. Het kan immers voorkomen dat je eigen voorouders aanwezig zijn geweest bij de NSB-betogingen. Er is dan geen goed-fout verhaal meer, maar een inclusieve schuld. Door middel van de debatten leren de leerlingen dan enerzijds over de geschiedenis van Nederland en anderzijds doen ze een oefening in burgerschap door open en eerlijk het debat met elkaar aan te gaan.

⁶ Zie bijv. <https://www.royalparks.org.uk/parks/hyde-park/things-to-see-and-do/speakers-corner>

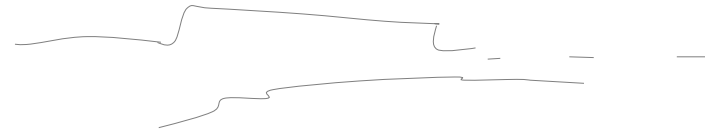
de Muur van Mussert – een silhouet

1938

1965

2016

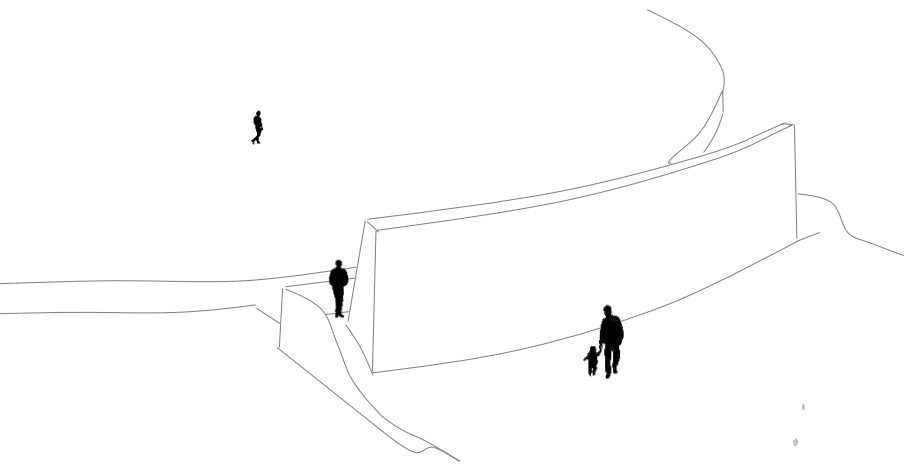

Ons voorstel voor de toekomst van de Muur van Mussert heeft te maken met zijn naam en het terrein waarop hij staat. Het gebouw wordt gedefinieerd door een gebogen gemetselde muur en staat op een groot komvormig terrein waar tussen 1936 en 1940 de leden van de N.S.B. werden toegesproken. De verschillende hoogtes van het terrein lijken het nationaalsocialistisch streven naar een gevoel van macht te versterken door de leden laag en de spreker hoog te plaatsen. Zelfs nu heeft het gebouw nog een autoritaire uitstraling.

Met ons idee willen we een nieuw perspectief bieden aan de Muur en zijn foute symboliek, zowel fysiek als emotioneel.

In de loop van de tijd is de muur in onze spraak en verbeelding herleidt tot de naam 'Muur van Mussert'. In werkelijkheid is het gebouw langzaam aan het zicht onttrokken door verval en de natuur. We willen het gebouw in het heden haar naam teruggeven door alleen de 3 karakteristieke muren – de kenmerkende lijnen – te behouden.

Samen vormen deze muren een duidelijk silhouet dat verwijst naar die zwarte bladzijde in onze geschiedenis.

Meestal wordt een historisch gebouw of monument gezien als een vast object, iets dat gerestaureerd moet worden en door de tijd heen bewaard moet blijven in oorspronkelijke staat. Dit is echter een beperkte definitie van hoe we kunnen omgaan met de achtergrond van de Muur. Onze geschiedenis staat niet los van ons, en het herdenken van de Tweede Wereldoorlog en de rol van de NSB daarin hoeft niet onaangeraakt behouden te worden.

Nadat het gebouw is teruggebracht tot een silhouet, en de achterkant van het gebouw is geëgaliseerd, blijft er veel materiaal over dat onderdeel uitmaakt van diezelfde geschiedenis. Met deze stenen (zelfs met de wasbak en de metalen buizen) kan een tastbare en emotionele interventie plaatsvinden die laat zien wat we geleerd hebben en hoe we in het heden tegen dat verleden aankijken.

Het gedenken van de Muur van Mussert als een vorm van interventie maakt ruimte vrij om vanuit oude materie, nieuwe betekenissen te scheppen.

Hiermee kan een nieuwe ontmoetingsplek gecreëerd worden die onderdeel uitmaakt van hetzelfde monument.

Het idee is dat er fysiek een nieuw perspectief ontstaat waarbij de stenen tegelijkertijd oude symbolen behouden en nieuwe invullingen aangaan.

nieuwe perspectieven – De Muur van Mussert in de ogen kijken

De overgebleven materie krijgt een andere betekenis door ‘gerecycled’ te worden in het **Nieuwe Perspectief**.

Waar vroeger vanuit de Muur werd gesproken, kan de Muur en zijn symboliek nu recht in de ogen worden gekeken.

Het **Nieuwe Perspectief** geeft bezoekers de ruimte om langs oude symbolen, een hoger uitkijkpunt te bereiken waar de Muur vanuit een gelijk oogpunt aangekeken en aan/tegen/teruggesproken, geschreeuwd, gelachen of gehuild kan worden in het heden.

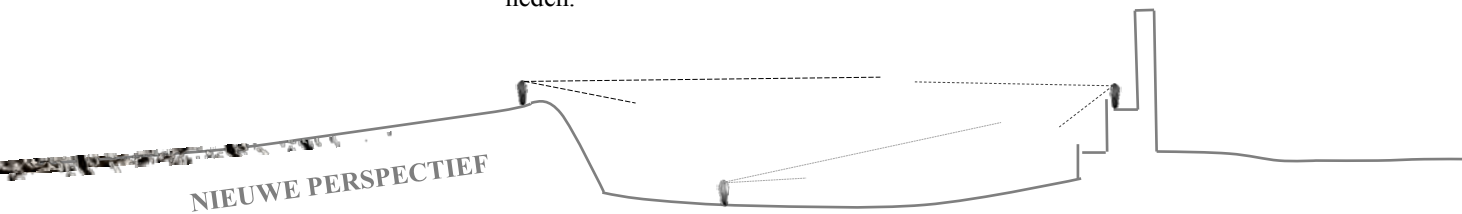

De bezoekers kunnen op en om de 3 muren van de Muur heen lopen en deze van dichtbij bekijken en bewandelen.

Hierbij kunnen ze het oude uitzicht van **autoriteit** en **onderdrukking** zelf ervaren.

Maar ze zullen ook merken dat er een nieuwe invulling is gegeven aan dat uitzicht.

Het uitkijkpunt vanaf de Muur is niet langer dat van boven naar beneden maar dat van **vrijheid** en **gelijkheid**.

De 'Muur van Mussert'

Een voorstel voor een permanente herinneringsplaats aan collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog, 1940-1945.

Door Tomas van den Heuvel, Masterstudent publieks-geschiedenis, Royal Holloway University of London, Engeland.

De Muur als herinneringsplaats

De oude ontmoetingsplaats van de NSB in Lunteren staat momenteel te verloederen op een camping. Dit is een gemiste kans: de zogenaamde 'Muur van Mussert', ingewijd in 1939, was bedoeld als podium voor de NSB om haar ideeën over de massa's te verspreiden, en is daarom een unieke plek waar bezoekers zich kunnen bezinnen op de complexe rol van Nederland in de Tweede Wereldoorlog.

De harde lijn tussen 'helden' en 'schurken' in de Tweede Wereldoorlog wordt vandaag de dag in het Nederlandse collectieve geheugen nog altijd min of meer gehandhaafd, ondanks pogingen van historici om hier wat meer nuance in aan te brengen. Ik stel daarom voor om van de muur een herinneringsplaats te maken, die de collaboratie problematiseert - zonder de misdaden van deze periode te vergoelijken, uiteraard!

De muur wordt deels in haar oude staat opgeknapt - bezoekers moeten er vrijelijk omheen, langs, en doorheen kunnen lopen om zo het complex goed te leren kennen. Op het grasveld voor de muur worden robuuste informatiepanelen in een halve cirkel geplaatst. Deze opstelling doet bewust denken aan een 'vergadering': de bezoeker gaat als het ware 'in dialoog' met de muur, en bekijkt het complex en daarmee de collaboratie van alle kanten.

Problemen en oplossingen

Er zijn drie mogelijke **ethisch-inhoudelijke bezwaren** tegen een soortgelijk herstel van de muur te bedenken, aangezien dit herstel het NSB-verleden expliciet naar de voorgrond zou brengen:

1. De uitdrukking van de NSB-connectie zou de muur tot een mogelijk 'bedevaartsoord' voor neo-fascistische groepen kunnen maken.
2. Het collaboratieverleden is zeer lastig in beeld te brengen. Een ongenueanceerd, moralistisch eenzijdig beeld zal niet overtuigen en geeft geen aanleiding voor de gewenste maatschappelijke discussie. Overdreven nuance zou echter weer de schijn kunnen wekken dat de herinneringsplaats de misdaden begaan tijdens de bezetting niet serieus neemt en probeert te bagatelliseren.
3. Ongeacht de uiteindelijk gekozen interpretatie, de gevoelige aard van deze geschiedenis zal hoe dan ook veel maatschappelijke controverse en mogelijk weerstand veroorzaken.

Echter, de belangrijkste punten van deze bezwaren zijn overkomelijk met een goed doordacht plan, dat de nadruk legt op **educatie en herinnering** en niet op moralistische waarden of symbolische ondertonen.

1. Allereerst is de naam 'herinneringsplaats' zeer bewust gekozen. De muur mag immers nadrukkelijk geen 'monument' of 'gedenkplaats' zijn: met de laatstgenoemde woorden associeert men veeleer een symbolische, verbindende betekenis. 'Herinnering' slaat op het directe geheugen, en draagt de boodschap uit dat we het collaboratieverleden in ieder geval niet mogen *vergeten*, ongeacht symbolische of emotionele ondertonen. Door de nadruk te leggen op de muur als educatie- en informatiepunt creëren we een gepaste emotionele afstand tussen plaats en bezoeker. Dit verkleint het risico op verkeerde associaties en herontdekking door neo-nazistische groepen.
2. Het fysiek herstel van de muur betekent dan ook uiteraard geen *eerherstel*. De muur wordt ietwat opgeknapt: de bomen die haar aan het zicht onttrekken worden weggehaald, en het vervallen binnenwerk wordt opgeknapt zodat bezoekers er ook doorheen kunnen lopen en de binnenvtrekken kunnen bekijken. De bebossing aan de zijkant van de muur zal echter blijven, en het terrein ervoor zal niet veranderen. De muur wordt bewust niet opvallend geschilderd o.i.d. Dit zou de muur teveel een 'imposante' indruk geven, en dat kan een onbedoelde emotionele uitwerking op de bezoeker hebben. Het ontwerp is daarom expliciet simpel en zakelijk gehouden.
3. De informatiepanelen voor de muur zullen met een combinatie van tekst, beeld, en audio een zo compleet mogelijk beeld van de collaboratie geven. De geschiedenis van de NSB komt aan bod, de geschiedenis van de muur, en andere vormen van collaboratie met de bezetter: de muur is immers maar zeer kort daadwerkelijk in gebruik geweest, en de NSB was zeker niet de enige organisatie die zich met de bezetter inliet. Andere mogelijke onderwerpen kunnen zijn: Media tijdens de bezetting; de rol van Nederlandse instanties en politie bij de Jodenvervolgung; en het fenomeen van de 'verzetsheld' na de oorlog, die collaborateurs te kijk zette. Door middel van QR-codes op de panelen kan de bezoeker eventueel ook nog toegang krijgen tot een website met daarop extra beeld- audio- en informatiemateriaal.

Maatschappelijke controverse over de bezetting is noodzakelijk en zelfs wenselijk, mits het op de juiste wijze en via de juiste kanalen gebeurt. Ieder paneel zal een ander geluid laten horen, met een sterke nadruk op individuele ervaringen van bijvoorbeeld onderduikers, NSB'ers, slachtoffers van de Holocaust, en Nederlandse SS'ers.

Praktische invulling: voorbeeldtekeningen

Op de laatste twee pagina's vindt u een aantal schetsen die laten zien hoe een mogelijk ontwerp van de herinneringsplaats in de praktijk zou kunnen werken. Voor de audio van de informatiezuilen is inspiratie geput uit de zuilen langs de Bevrijdingsroute in Zuid-Nederland, waarbij nieuwsgierige bezoekers aan een wiel kunnen draaien: dit wiel wekt stroom op, waardoor men een audiofragment te horen krijgt met een verhaal. De panelen hier gesuggereerd functioneren technisch op dezelfde manier, maar zijn bewust bij elkaar geplaatst om een geheel met de muur te vormen.

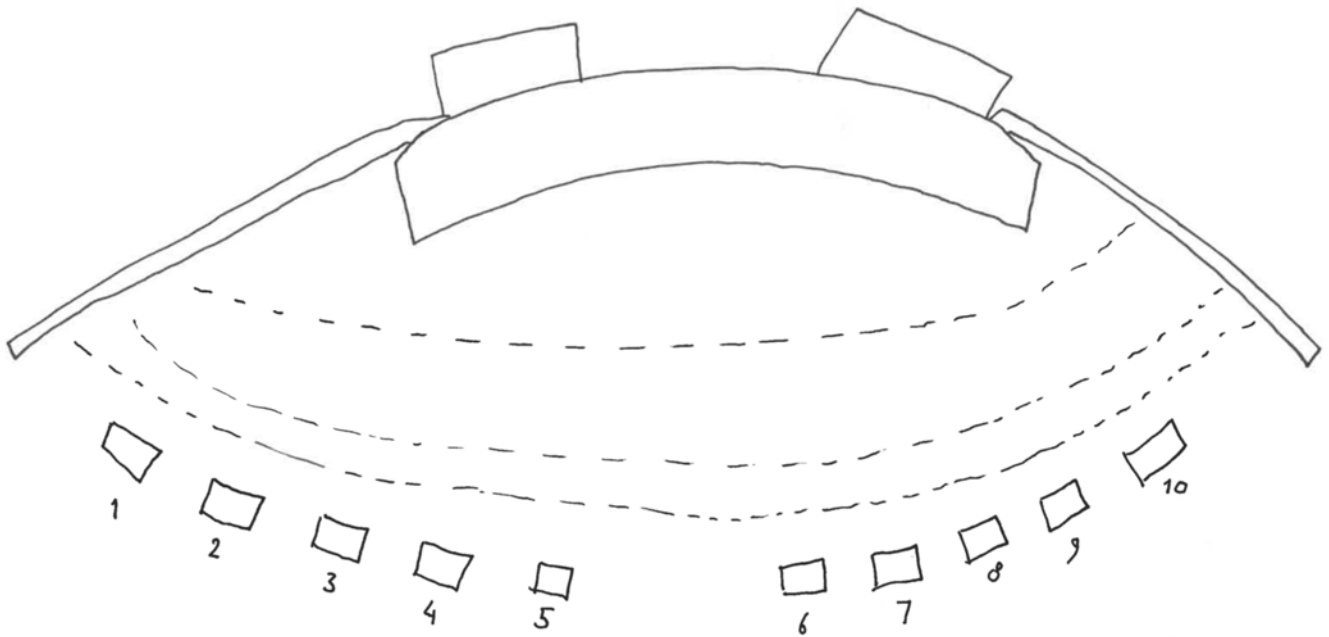

Fig. 1. Een schetsmatige plattegrond van de herinneringsplaats. De genummerde vakjes zijn informatiepanelen. Ieder nummer staat voor een ander onderwerp, bijvoorbeeld: (1) Fascisme in Nederland, (2) De NSB vóór de oorlog, (3) Het Nationaal Tehuis in Luntenen, (4) De Hagespraken, (5) De NSB tijdens de bezetting, (6) De Nederlandse SS, (7) Media tijdens de bezetting, (8) Zware keuzes, (9) Politieke groepen, (10) Na de oorlog.

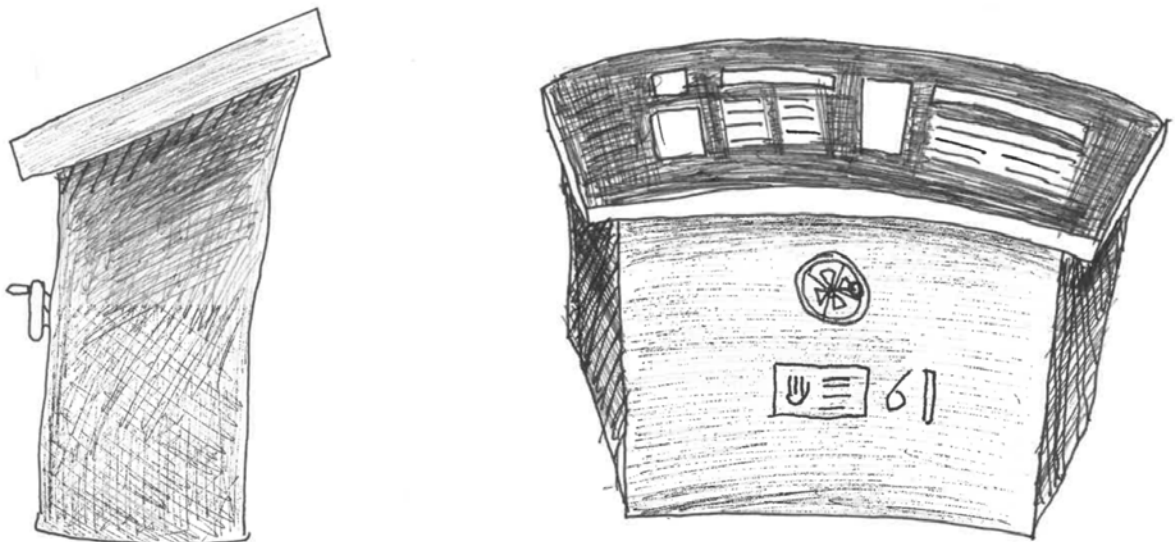

Fig. 2. Een voorbeeld van een mogelijk informatiepaneel voor de Muur. Het systeem met het draaiwiel is al vaker gebruikt en is bij uitstek geschikt voor dit doel: het is interactief, milieuvriendelijk, en robuust (dus goed bestand tegen eventueel zwaar weer of vandalisme).

6 | DE NEDERLANDSE SS □

Op 11 september 1940 werd de Nederlandsche SS opgericht. Gedurende de oorlog namen zo'n 25.000 Nederlanders dienst in de SS; de meesten hiervan vochten in Rusland en Oost-Europa.

DE SS EN DE HOLOCAUST

Lang werd gesuggereerd dat de Nederlandse SS-mannen slechts soldaten waren, die niet meehielpen met Holocaust in Oost-Europa. Dagboekfragmenten van soldaten geven echter een heel ander beeld. **Luister naar het fragment om meer te ontdekken.**

DE 'GERMAANSCH E SS'

In een poging om Nederland in te lijven bij het 'Groot-Germaans broederschap' dat de Nazi's in gedachten hadden, werd in 1940 een Nederlandse afdeling van de SS opgericht. Mussert weigerde aanvankelijk mee te werken, maar toen de Duitsers zijn positie op het spel zetten, stond hij een nauwe band tussen de SS en NSB toch toe.

< **Links:** SS-ers eren een gevallen kameraad aan het Oostfront.

> **Rechts:** Een rekruteringsaffiche voor de Nederlandse SS. De Nazi's probeerden in te spelen op de wijdverbreide angst voor het communisme uit Rusland.

Fig. 2. Een prototype van een (onderdeel van) een informatiepaneel. Het icoon links verwijst naar bijbehorende audio in de zuil, waar dagboekfragmenten van SS'ers te horen zijn. Rechts naast de titel staat een QR-code die doorverwijst naar een pagina op de site.

Fig. 3. Een mogelijke website voor de herinneringsplaats. QR-codes zouden kunnen verwijzen naar individuele onderwerpen met meer informatie, beeld- en audiomateriaal, en eventueel interactieve activiteiten.

LEVENDE VERHALEN

Toekomst voor de Muur van Mussert

Levende verhalen - Toekomst voor de Muur van Mussert

Vorige week ging ik thee drinken bij mijn opa en oma. Ons gesprek begon over mijn studie en wat dat nu precies inhoudt. Zoals het zo vaak gaat in gesprekken, leidt het ene onderwerp naar het andere. De Tweede Wereldoorlog kwam ter sprake. Mijn oma vertelde over haar neven, die ontsnapt waren uit een Duits concentratiekamp en de hele afstand naar Nederland te voet aflegden. De neven waren mager en zaten onder de vlooiën. Ook mijn opa maakte de oorlog van dichtbij mee, en werd als 12-jarige jongen 's ochtends wakker met een Joods kindje naast zich. Mijn opa's familie bood ruimte aan onderduikers.

Ik heb het geluk dat ik mijn opa en oma zo goed ken en dat ik deze verhalen te horen krijg. Over een aantal jaren is het niet meer vanzelfsprekend dat de generatie die de Tweede Wereldoorlog bewust heeft meegemaakt nog leeft, en uit eigen ervaringen verhalen kan vertellen. De verhalen leven dan niet meer.

René van Heijningen is de eerste wetenschapper die een exclusieve studie deed naar de Muur van Mussert. In een uitzending van Radio Een Vandaag vertelt hij: "destijds heeft men hier voor bijna een miljoen gulden ingestoken! Op de massa-bijeenkomsten van de NSB kwamen gemiddeld zo'n 20.000 leden bij de Muur van Mussert in Lunteren. Het terrein werd ook gebruikt als vormingkampen voor de NSB."¹ Ik ben overtuigd voorstander van het behouden van de muur, net als Van Heijningen: "dit is geschiedenis, en dit stuk geschiedenis hoort daar ook bij. Bovendien hebben we in Nederland maar weinig plekken die de NSB opgebouwd heeft."

Ik ben bang dat de Tweede Wereldoorlog voor de toekomstige generaties een ver-van-mijn-bed-show wordt, terwijl we ons moeten blijven realiseren wat voor een impact de oorlog heeft gehad op ons land en op de levens van zo veel mensen. We moeten hierbij stil blijven staan, ook jongeren. Daaorm is educatie DE manier om dit te bereiken. De Muur van Mussert kan hier een grote rol in gaan spelen.

¹ Radio Een Vandaag. 27 november 2015. Interview met René van Heijningen.

Inspiratie: toneelstuk 'Het Pauperparadijs' in Veenhuizen

Omdat de muur op de Goudsberg zo'n dubbele lading heeft, is het een plek die veel indruk kan maken. Wanneer leerlingen op de locatie zijn en gewezen worden op de gebeurtenissen die hier hebben plaats gevonden, zal dit leerzamer zijn dan een geschiedenisles in het klaslokaal. Ik herinner mij nog goed het toneelstuk 'Het Pauperparadijs': ook dit verhaal werd uitgebeeld aan het publiek op de locatie waar het zich destijds ook heeft afgespeeld. Je komt dan voor even heel dicht bij de mensen uit die tijd. Dat vergeet je nooit meer.

De muur van Mussert kan gebruikt worden om een speciale film over de NSB in de Tweede Wereldoorlog op te projecteren. Middelbare schoolklassen kunnen naar Lunteren komen voor een excursie waarin dit onderwerp centraal staat. In verband met de projectie van de film, zal het alleen in het donker goed zichtbaar zijn. Daarom zijn avondexcursies een goede mogelijkheid. Overdag zullen op dezelfde locatie, met de muur als decor, toneelstukken opgevoerd kunnen worden. Een (middelbare) school heeft dus de keuze uit een dagexcursie met toneelstuk of een avondexcursie met film.

De Muur van Mussert, huidige situatie

Toekomstbeeld van de Muur van Mussert (artist impression via Photoshop)

Het complex in Lunteren zal een grote betekenis kunnen krijgen in het geschiedenisonderwijs. De centrale ligging maakt het voor scholen uit heel Nederland mogelijk om eens per jaar een excursie naar de Goudsberg te organiseren. Om dit te realiseren, dient het terrein 'bezoekersproof' te worden gemaakt. Hierbij moet worden gedacht aan het onderhouden van de verwaarloosde muur, het realiseren van een passende entree, goede sanitaire voorzieningen, parkeerplaatsen en de technische mogelijkheden voor het projecteren op de muur. Om dit op een professionele wijze te realiseren, zal het goed zijn om een masterplan op te stellen voor het terrein. Hierin moet de symboliek waarmee het terrein ontworpen is, benadrukt en versterkt worden.

Daarnaast kan er een samenwerking worden gezocht met cultuurfondsen, voor het creëren van draagvlak voor het maken van een unieke film en een uniek toneelstuk. Zowel de film als het toneelstuk zal moeten ingaan op de foute symboliek van de plek. De werken van zowel Jan Meyers² als René van Heijningen³ kunnen hiervoor als basis dienen. Ook is het goed om in beide kunstvormen een link naar het heden te leggen. Er kunnen relaties gelegd worden met actuele vraagstukken uit de samenleving, zoals de vluchtelingenstromen.

Rianne Luring

² Meyers, J. (2005) *Mussert, een politiek leven*. Uitgeverij Aspekt B.V.

³ Heijningen, van, R. (2015) *De muur van mussert*. Uitgeverij Boom.

Idea for the future of Mussert's Wall

During the rise of the NSB, Anton Mussert was giving impressive annual speeches ('Hagespraken') in front of tens of thousands of NSB members. The stories that have been told during those national events of the party lead to a greater celebration of national-socialist movement in the Netherlands. Back in the days, the cognition and glorification of Mussert's wall was spread to a high extent, however, nowadays, that place is forgotten and unknown for many Dutch citizens (not even talking about tourists). Even though the dark and shady past of NSB's prosecuted activities had finished years ago, nevertheless, that past is out there to be remembered and critically analysed, because even the black pages of our dark past cannot be written out of the script of our history. Nowadays, society should be made aware what kind of negative and cruel after-effects had happened to thousands of people as a result of the efforts of parties such as the NSB.

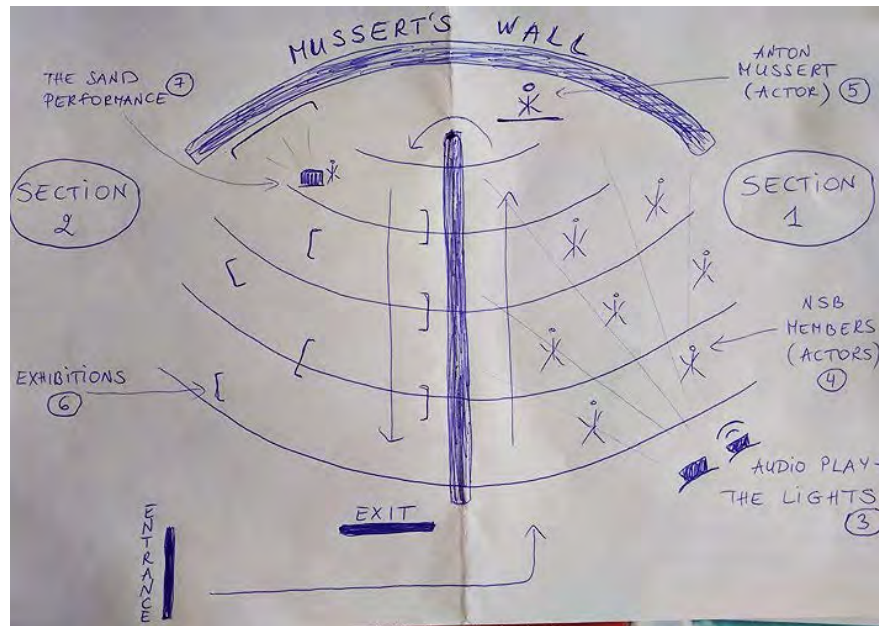
Therefore, I would like to introduce the idea of a cultural event –

"Never Again! (?)"

The Goudsberg heritage site has not been restored, the wall itself has not much to offer in terms of sightseeing. However, considering how spacious the area is around that wall, there is a great potential to organize some cultural events. My idea of the event is to revoke the past, to revive the atmosphere of 70 and more years ago in an artistic and educative way. I have few ideas how this could be carried out:

1) Taking into account that the owner's premises has to benefit from Mussert's wall, the summer houses could be demolished and replaced by a museum of NSB activities, however, with a critical twist on all the activities the party had done. In addition to the museum, an extra event can be organized on a monthly/two monthly base, I will elaborate on this in the next paragraph. 2) Another option is to organize such an event without a museum, however, additional temporarily expositions should inform the visitors about NSB. My expertise in museology is limited, nevertheless, my idea of cultural events aims on reviving the whole area, including Mussert's wall. Therefore, I will proceed from here onwards with my idea about the cultural event „Never Again! (?)“ .

The whole area (so Mussert's wall and the open air amphitheatre) would be divided into two sections (see map below). Section 1 is devoted to remember and revive how it was back in the days when the NSB party events were held at this location. Section 2 encompasses exhibitions and information with a critical point of view on what had happened due to this party's activities, how far it spread, what were the outcomes and endings of NSB party's efforts, etc.

Let's imagine that we announce such an event. First of all, the promotion and invitation could be created in more or less the way how the NSB members were invited to their party events. These invitations could be based on the invitations by Volk en Vaderland, the NSB's newspaper (the design of the invitation could look similar, however, the content of the text itself would obviously be not used): -->

Even though, the real NSB party members events had happened at 12 o'clock in the afternoon, this event would start at 7 o'clock in the evening to have a darker and scary atmosphere. The event would repeatedly happen each hour – first one at 7pm, second one at 8pm and the third one at 9pm (this should be announced in advance that visitors could choose at which time they would come and participate in this performance).

As soon as visitors would start entering this heritage site, first of all, the lights from the right corner of the wall should overwhelm their coming (No. 3 in the map). The bell should rang several minutes to announce the beginning of the event (similarly as how the NSB's Hagespraken were kicked off). The visitors, coming to the Section 1, would be proudly welcomed by NSB members (No. 4 in the map). Yes, indeed, in this event to show for the visitors how it was back in the days, actors are essential. I suggest that students could be asked (those who study to be as actors/actresses) to participate in this theatrical historical performance. Their main task would be to act as NSB members, discuss political, social issues between with each other, but most importantly, they would have to interact with visitors.

As it was in the past during such events, the NSB meeting should start with flags parade or singing national songs. These would be some of the activities that student actors/actresses as NSB members would dramatize, fake, and by doing so, they should involve and interact with the visitors as well. This should help to make a better impression of how this was happening years ago. After 20 minutes of such activities, Anton Mussert (an actor) (No. 5 in the map) would have a speech to the audience for about 10 minutes (even though in the past it took around 45min). The actors in the audience would make comments and arguments about what he is talking about etc. To make a bigger effect of how massive

those meetings were (in the past there were gathering more than 20 thousand NSB members, up to 70.000 during the NSB's glory days; René van Heijningen, 2015), there could be organized 'a play with the lights and shadows of visitors' while they are in Section 1 (No. 3 in the map). By doing so, the shadows of many visitors would reflect on the wall and, especially during the night, it should look impressive. This could look like in this picture (even though the picture is made during the day).

Additional to the lights, audio records can be played (No. 3 in the map) with the real voices from those former NSB meetings to, again, make a bigger impression of this event.

After 30 minutes, which visitors spend in Section 1, they are directed to go to the Section 2. After the speech and all activities are finished, only the audio records will continue to play as a background while visiting Section 2. In this area, there should be many exhibitions (No. 6 in the map); regarding what had happened as an outcome of these meetings, the after-effects of the NSB party, where their planned activities lead to etc. Most importantly, there should be evoked questions and interpretations for example how the Dutch current society is doing now; what is generally the situation in the entire world in terms of geopolitical, social, economic situations; how nowadays we could reflect to and analyse our dark past etc.. All information should involve critical way of thinking of such a history as NSB encompasses and try to impel the visitors to ask questions about what had happened in the past and what the current situation in our social and political lives is now.

This self-reflection is of high importance since first hand stories of these times are forgotten, the generation of people who experienced the Second World War is diminishing. I asked some of my Dutch friends and relatives about the NSB and most of them said that they were just 'wrong' Dutch people. However, were they only wrong Dutch people? Rene van Heijningen (2015) answers this question in his book with a solid 'No', NSB members included people from all different parts of the Dutch population with one solid believe – the believe in the Netherlands as a great country. The same can be asked about the Germans, were all the Germans wrong during the Second World War? A lot of our contemporary discourses suggest it, yet one could wonder about the bigger picture... aren't we all vulnerable for becoming part of a bigger whole? Despite we said never again, aren't there a lot of extremist parties sprouting nowadays on both the left and right wing ends of the political spectrum? My idea tries to highlight this by first showing how persuasive an ideology can be and subsequently telling the story of how an ideology can be disastrous.

The last part, that is essential to mention, is the presence of the artistic performance with sand (No. 7 in the map). As it should be already clear, this whole event generally is highly related also with arts (theatrical performances, dramaturgy, music, lights etc.). In my opinion, in situations like this, where there exists negotiable parts of the history and some of them nowadays are not 'okay' to talk about, the use of arts contributes to look at the dark history more critically, peacefully and alternatively. Therefore, in Section 2, there would be a place for an artist, that will make a lively performance with the sand. The idea of what kind of story could be told is not decided particularly, however, I believe the story should

encompass the topics that relate to the tragedies of the humanity, the pain and nostalgia of our past etc. More importantly, that the Mussert's Wall would be used more precisely, this whole performance would be broadcasted straight on the other half of the Mussert's Wall. The example of such performance can be checked in this video (<https://www.youtube.com/watch?v=XZrp3aZxxRs>). It looks similarly as this:

So, in Section 2, the visitors would be able to look at the exhibitions and the sand performances for the second half an hour. In total they would spend one hour in this event, and as I mentioned before, there will be three (can be even more) subsequent rounds of such performances each hour.

To make a long story short – the night together with the lights, the dark history together with a critical twist to look at it and the arts together with an alternative way of seeing and interpreting black pages of our past are the main cores of such a cultural event. That is why, the whole event would be also called as 'Never Again! (?)' – can we convincingly say that these shady and dark parts of the history will 'Never happen again!' or taking into account what our humanity went through and how sometimes the former governing systems pulled the society into a lot of sufferings and disasters, we rather would ask the same question in a contemporary light: will it 'Never happen again (?)'.

References

René van Heijningen (2015). De muur van Mussert.

De Muur van Mussert: Centrum voor Oorlogsherinnering

Wietske Dotinga, Eva Flipse, Zará Kars en Vincent Smit

*'Dat deze uiting van NSB-cultuur in de geschiedschrijving in weinig belangstelling heeft mogen verheugen, hangt samen met het perspectief dat lange tijd de kijk op collaboratie in Nederland heeft bepaald. Binnen het heersende goed/fout-schema dat de geschiedschrijving over de oorlog zo lang heeft gekenmerkt, was het not done om aandacht te hebben voor wat NSB'ers bewoog om met z'n allen een dagje naar de hei te gaan.'*¹

Visie

Ons idee is om van de Muur van Mussert een interactieve en metaforische reis door de naoorlogse herinneringscultuur te maken. De Muur van Mussert staat voor meer dan alleen het duistere NSB-verleden. De muur is een product van onze algehele herinneringscultuur, van 1936 tot heden.

Waarom?

De staat van de muur – vervallen zoals hij nu is – heeft natuurlijk alles te maken met de manier waarop wij nu terugkijken op ons NSB-verleden: we zijn er niet trots op. Zoals Historicus Willem Frijhoff stelt in zijn *De mist van de geschiedenis*, worden 'sporen van collaboratie met de bezetter (...) na elke oorlog liefst doodgezwegen, niet alleen door de collaborateurs zelfs, maar al spoedig ook door de overwinnaars die meer belang hebben bij de roes van eenheid dan bij het trauma van verdeeldheid.'²

Het is inmiddels meer dan zeventig jaar geleden dat Nederland is bevrijd. Het is tijd om de beladen geschiedenis van de NSB in het grotere verhaal op te nemen. De muur, zoals hij er nu staat, vertelt ons immers meer over het verleden dan slechts de herinnering aan de NSB tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het feit dat hij vervallen is vertelt ons onder andere over de manier waarop we sinds 1945 met het verleden zijn omgegaan. De muur is dus ook symbool voor onze herinneringscultuur; van ons na-oorlogs trauma, de schaamte en het verzwijgen.

¹ René van Heijningen, *De Muur van Mussert* (Amsterdam 2015) 27.

² Willem Frijhoff, *De mist van de geschiedenis* (Nijmegen 2011) 14.

De muur staat volgens velen symbool voor ons NSB-verleden. Wij willen dit beeld omkeren: de muur is deel van ons gezamenlijke verleden, in plaats van slechts dadererfgoed. Door de muur van een nieuwe functie te voorzien, geven wij hem een nieuwe betekenis.

Uitvoering

Praktisch gezien ziet ons plan er als volgt uit:

De Muur van Mussert wordt een herinneringscentrum. Aan de buitenkant van de muur verandert niets. De muur moet enkel op zo'n manier gerestaureerd/onderhouden worden dat verder verval voorkomen wordt. Hij wordt dus niet in oude staat teruggebracht.

Bij de muur hoort een complex van een aantal bijgebouwen. Deze zijn momenteel net zo vervallen als de muur zelf. De bijgebouwen, opgedeeld in vier ruimtes, zullen als expositieruimte dienen, waarbij elke ruimte een deel van de geschiedenis vertelt.

De eerste ruimte wordt gerestaureerd naar het oorspronkelijke idee van het complex. In deze ruimte vertellen we het verhaal van de jaren dertig: de opkomende NSB, het nieuws uit Duitsland, de receptie daarvan in Nederland en we vertellen over de beginnende angst en de economische crisis. Tegelijkertijd wordt het verhaal van het complex de Goudsberg verteld. De twee verhalen staan naast elkaar: de geschiedenis van de muur als een metafoor voor de geschiedenis van de NSB.

In een volgende ruimte vertellen wij het verhaal van de oorlog. Een verhaal over de tweestrijd in Nederland, de woede tegenover de collaborateurs, en het verhaal over het verzet. Deze ruimte is ook netjes gerestaureerd, maar qua inhoud meer gericht op de twee kampen: NSB'ers en het verzet.

Vanaf de derde ruimte is de oorlog voorbij en kan het verhaal van de herinnering behandeld worden. Deze ruimte wordt wat netter gemaakt en wellicht onderhouden, maar hoeft niet volledig gerestaureerd te worden. Het is juist belangrijk dat het verval zichtbaar is, omdat de ruimte een metafoor is voor het verhaal over de schaamte en het latere verzwijging van het NSB-verleden. Het verval van de muur is het resultaat van deze schaamte en verzwijging en dat willen we duidelijk maken.

In deze ruimtes wordt verteld over de berechting van alle NSB'ers direct na de oorlog, de plundering van hun huizen door boze buurtgenoten, het geestelijk (en soms lichamelijk) mishandelen van NSB'ers en het kaalscheren van de NSB-vrouwen. In deze ruimtes kan tevens het complex rond de Muur van Mussert weer verder uitgelicht worden. De onteigening van de Goudsberg en andere NSB-bezittingen, die het begin van het verval van het complex inzetten lopen parallel aan de andere gebeurtenissen direct na de oorlog.

Dit verhaal over het veroordelen en verzwijgen baant zich een weg door de geschiedenis, waarna je uitkomt in één laatste ruimte, die zich afspeelt in het heden. In deze ruimte wordt de discussie over het wel of niet restaureren van de muur verteld, die zich de afgelopen jaren heeft afgespeeld. Ook dit debat is onderdeel van de geschiedenis van het complex en hoewel recent, zeker het documenteren waard. De laatste ruimte zal volledig gerestaureerd en neutraal zijn. De ruimte moet objectiviteit en rust uitstralen in plaats van de emotie die achter de eerdere vervallen ruimtes schuilen. Vanaf nu is de Muur van Mussert erfgoed en draagt zij niet alleen de herinnering van de oorlog, maar ook van de zeventig jaar daarna. Dat is het verhaal dat wij willen vertellen.

Door de muur als metafoor te gebruiken laten we zien dat het nog steeds een beladen onderwerp is. Door te restaureren en verschillende perspectieven te laten zien in de tentoonstelling leert de bezoeker niet alleen over het NSB-verleden, maar ook over het de geschiedenis van de verwerking van de oorlog. Het voordeel daarvan is dat we de angel uit de discussie halen of er wel of niet een NSB-monument moet komen, omdat de Muur van Mussert op deze manier niet enkel een NSB-monument zal zijn, maar een monument voor het verzwegen oorlogstrauma. Een monument voor alle Nederlanders.

Beoogd publiek

Het herinneringscentrum moet voor een breed publiek toegankelijk zijn. Om naamsbekendheid te genereren is een samenwerkingsverband nodig met de vele kleine musea gelegen in de omliggende plekken. Goede voorbeelden zijn het Museum Vliegbasis Deelen en Museum Lunteren. In het museum Vliegbasis Deelen, dat een monumentenstatus heeft verkregen, is er te zien wat voor rol dit vliegveld speelde tijdens de Tweede Wereldoorlog. Om jongere generaties te trekken is een samenwerking nodig met scholen in de omgeving. Het herinneringscentrum vervult zo een educatieve functie.

De muur van Mussert

*Anne-Goaitske Breteler, Geeske Bisschop, Lise Claerhoudt, Eline Palthe
MA Publieksgeschiedenis, Universiteit van Amsterdam*

Verscholen en overwoekerd op camping de Goudsberg in Lunteren staat een inmiddels veelbesproken complex uit een van de zwarte bladzijden van de Nederlandse geschiedenis: de muur van Mussert. Eind jaren dertig werd dit complex ingericht voor de partijbijeenkomsten van Nationaal Socialistische Beweging (N.S.B.). Hier vonden de beruchte hagespraken van Anton Mussert plaats, waar hij vanaf het ingemetselde spreekgestoelte in de muur de menigte toesprak. Inmiddels is het bouwwerk zwaar vervallen, waardoor telkens weer de discussie oplaait wat hier mee moet gebeuren: bewaren of slopen? Welke betekenis(sen) kan dit complex krijgen en wat is er mogelijk met deze plek? Om ons voorstel hiervoor uit te werken, willen we eerst ingaan op wat het belang van erfgoed en herinneren is en welke plaats de muur van Mussert hier wel of niet in kan krijgen. Is deze muur er om te herinneren of om te vergeten?

Hoort de muur van Mussert bij ons erfgoed?

Erfgoed is een breed begrip, het is namelijk de tegenwoordige erfenis van eerdere generaties die het bewaren waard zijn. Dit zijn bijvoorbeeld monumenten, archieven, stads- of dorpsgezichten, beschermde voorwerpen of archeologische opgravingen. Het is echter alleen erfgoed als het zo erkend wordt en daarmee is het een constructie, het wordt door mensen gemaakt.¹ Het verleden wordt hiermee naar het heden gehaald, waardoor ook identiteiten gevormd of bevestigd worden. Het concept 'lieux de mémoires' van de Franse historicus Pierre Nora is hier belangrijk: herinneringsplaatsen helpen ons om in contact te komen met het verleden.² Deze plaatsen kunnen fysieke plaatsen zijn, als bouwwerken en monumenten, maar ook personen of symbolen.

Erfgoed is een middel om sociale identiteit te verbeelden, het zijn tekens van een gedeeld verleden.³ Het verbeeldt niet zomaar een verleden, maar één waarop we trots kunnen zijn of waarover we onze hoofden kunnen breken, zoals de muur van Mussert. De muur van Mussert laat ons stilstaan bij een van de zwarte bladzijden in de geschiedenis van Nederland en het is daarom de vraag of dit het waard is om te herinneren. Aan de ene kant kan het de geschiedenis van het NSB-verleden tastbaar en begrijpelijk maken, maar aan de andere kant kan het ook het NSB-verleden verheerlijken. Daarom is het belangrijk dat het als doel heeft om tot waarschuwing te zijn.

Het NSB-podium in Lunteren, in de volksmond vaak 'de muur van Mussert' genoemd, is een van de weinige voorbeelden van nationaal-socialistische architectuur in Nederland die tegenwoordig nog bestaan.⁴ Het is het enig bewaard gebleven onderdeel van een complex van de NSB op de Goudsberg dat was geïnspireerd op de Reichsparteitagsgelände in Neurenberg. Anno 2017 is de generatie die als volwassene de oorlog heeft meegemaakt

¹ Hester Dibbits, 'Delen van het verleden. Erfgoed en educatie in de 21ste eeuw', 3.

² Nora, P. 'Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire', in: *Representations* 26 (Spring 1989), 7-25.

³ Oosterbaan, 80.

⁴ Van Heijningen, 12.

bijna verdwenen en daarmee verdwijnt ook de stem van het voormalig verzet in het publieke debat rondom de muur.⁵ De muur van Mussert, die gezien wordt als het symbool van de Nederlandse collaboratie in de oorlog, doet herinneren aan een zwarte bladzijde in de Nederlandse geschiedenis. Het is een gevoelig onderwerp, maar daarom des te belangrijker om het een goede plek te geven. Herinneringen staan webij deze muur van Mussert centraal, van NSB'ers en hun nakomelingen, maar ook van het verzet en slachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog die verraden werden door NSB'ers. Het gebruik van oral history kan hier nuttig zijn om deze herinneringen vast te leggen en het een plek te geven in de Nederlandse geschiedenis. Daarnaast kunnen actuele thema's en vraagstukken aan dit verleden gekoppeld worden, om zo het verleden met het heden te verbinden en lessen uit het NSB-verleden te halen. Door de muur in een grotere context te plaatsen, krijgt het ook een grotere betekenis, dat het bewaren waard is.

Ons voorstel

Wij zijn van mening dat het belangrijk is om de 'Muur van Mussert' te bewaren, en bovendien willen we voorstellen dat de muur schoongemaakt en opgeknapt wordt. Om context te geven bij dit erfgoed willen we voor bezoekers een audiotour maken. Deze audiotour speelt zich geheel buiten af. De tour is niet één lang verhaal, maar bestaat uit vele fragmenten. Het systeem bestaat uit een ontvanger, die de bezoeker aan zijn of haar oor kan houden, en een uitzender, die op verschillende plekken rondom de muur bevestigd zal worden. Door de ontvanger naar de uitzender te richten krijgt de bezoeker een verhaal te horen. Hoewel de tour een duidelijk begin en eindpunt heeft, is er verder geen route. Mensen kunnen zelf kiezen hoeveel verhalen ze willen luisteren. Een fragment zal ook maximaal drie minuten duren om ze gefocust te houden. Daarnaast wordt telkens een terugkoppeling gemaakt naar de muur en zijn betekenis in het verleden en het heden, om de meerwaarde van deze muur te benadrukken. Om bij elk fragment ook visuele informatie te geven zal er aan de muur weerbestendige bordjes gehangen worden, met daarop een foto van de verteller van het fragment (afhankelijk van de wens van de verteller om anoniem te blijven), een voorwerp of een locatie die gerelateerd is aan het NSB-verleden en/of de muur van Mussert. Dit moet de interesse van de bezoekers opwekken en vasthouden.

Het doel van de audiotour is om mensen te laten nadenken over dilemma's waar mensen in de Tweede Wereldoorlog mee te maken kregen. Centraal staat de NSB, de mensen die lid waren, de mensen die verraden zijn en nabestaanden van NSB'ers. Deze mensen zullen hun verhaal vertellen in stukjes audio aan de hand van het voorwerp dat ze in handen hebben. De audiotour zal dan ook bestaan uit persoonlijke verhalen, bij voorkeur verteld door degene die het zelf heeft meegemaakt. We willen hiervoor dan ook graag op zoek gaan naar mensen die tijdens de Tweede Wereldoorlog verbonden waren aan de NSB, maar ook nakomelingen van NSB'ers die daar wellicht jaren later nog steeds last van hebben gehad. Om geen mensen jaren na dato nog in een slecht daglicht te zetten zullen we gebruik maken van enkel voornamen (eventueel gefingeerd). Wel willen we graag elke persoon laten vertellen hoe oud hij of zij was in de oorlog. Hoewel we de voorkeur hebben voor een echte vorm van *oral history*; dus mensen die hun eigen verhaal vertellen, begrijpen we dat de groep die hiervoor geschikt is steeds kleiner wordt. Daarom zijn we er ook niet tegen om acteurs in te zetten. Door middel van familiegeschiedenis kunnen we verhalen van mensen reconstrueren, die dan door een acteur of actrice in gesproken zal worden. Dit uiteraard met

⁵ Van Heijningen, 13.

volledige toestemming van de familie. Aan het einde van deze fragmenten zal hier ook verantwoording over gegeven worden.

De audiotour zal laten horen waarom mensen zich ooit hebben aangesloten bij de NSB, wat het lidmaatschap betekende en hoe zij zich hier na de oorlog over voelden. Ook zal er speciale aandacht geschonken worden aan de hagespraken van Anton Mussert en wat deze muur betekende. Om de voorkomen dat het een verhaal wordt dat sympathie wekt voor de NSB, laten we ook mensen aan het woord die tijdens de oorlog verraden zijn, of op een andere manier benadeeld zijn door de NSB. Om alles in context te plaatsen zal iedereen dezelfde inleiding horen van een historicus die kort uitlegt wat de NSB inhield. Verder zal een fragment uit één van de speeches van Anton Mussert gehoord worden, met daarbij een foto van een hagepreek. Hier kan de bezoeker zich voorstellen hoe het was om bij deze muur te staan en een toespraak van Mussert te horen. Ook willen we een link naar het heden maken, door bijvoorbeeld een of meerdere politici, bijvoorbeeld Mark Rutte, te laten vertellen over wat democratie en vrijheid voor hem betekent. Zo willen we ervoor zorgen dat de muur van Mussert ook een plek van reflectie wordt. De centrale vraag zal worden: 'wat zou jij doen?' Aan het eind van de audiotour zal daarom een plek zijn waar mensen reacties achter kunnen laten. Hier kunnen briefjes ingevuld worden, die ze vervolgens op kunnen hangen aan een wand. Zo kunnen mensen niet alleen zelf nadenken over deze kwesties, maar ook de overwegingen van anderen lezen.

Financiering

Het financieren van tentoonstellingen en musea gebeurt met name door subsidies van gemeenten en culturele fondsen. Deze audiotour is niet verbonden aan een museum, dus er zijn vooralsnog geen inkomsten door verkoop van tickets. Idealiter zou het bezoek gratis zijn, maar een kleine toegangsprijs is niet uit te sluiten. Door de sterke maatschappelijke boodschap denken wij dat dit plan goed aanspraak kan maken op verschillende fondsen. Ook hopen we dat de gemeente Ede een subsidie wil verschaffen.

Het vormgeven van de audiotour zal gebeuren door een bedrijf, maar de inhoud kan voor een groot deel door vrijwilligers worden bepaald. We willen hier graag beroep doen op genealogen om interessante verhalen uit de Tweede Wereldoorlog in kaart te brengen. De historische context wordt beschreven door een historicus, geholpen door stagiairs of studenten. Op deze manier is de audiotour niet alleen in zijn uiterlijke vorm leerzaam, maar kan het proces een leerzaam project zijn voor historici in opleiding.

DE MUUR VAN MUSSERT

Plan voor herbestemming

Celine Oldenhage

Reinwardt academie

Studierichting: Cultureel erfgoed

De huidige herdenkingscultuur

Nu, meer dan zeventig jaar na het einde van de oorlog, zou er opnieuw moeten worden gekeken hoe je het verhaal van de Tweede Wereldoorlog zou willen verbeelden en presenteren aan de toekomstige generatie. De huidige collecties uit oorlogsmusea zijn vaak eenzijdig samengesteld. Ik denk dat dit deels komt omdat in de jaren na de oorlog vooral het militaire aspect en het herdenken van de slachtoffers centraal heeft gestaan. Aandacht voor de daders uit de oorlog, en om te proberen de door hen gemaakte politieke keuzes te begrijpen, past voor veel musea niet in hun manier van het presenteren van de oorlog. Er zou een evenwichtiger beeld moeten komen van de herdenkingscultuur in Nederland, vooral omdat veel verhalen uit de oorlog en grote waarschuwing kunnen zijn voor ons. Moeten we ons juist niet, als waarschuwing aan onszelf, kunnen indentificeren met deze groep mensen om te voelen hoe gemakkelijk je zulk soort theorieën aanhangt. Hoe makkelijk het is mee te gaan met de gedachten van een ander zonder zelf na te denken?

Het plan

De Muur van Mussert zou een uitermate geschikte plek zijn om het verhaal van de daders uit de oorlog te vertellen. Laat het verhaal van de NSB zien aan de hand van een theatervoorstelling voor scholieren van het voortgezet onderwijs. Gewoon voor de muur midden op de camping. Dat het vertellen van een verhaal door middel van theater werkt heeft de musical Soldaat van Oranje inmiddels wel bewezen. En ook de voorstelling Het Pauperparadijs bij het Gevangenis museum in Veenhuizen trekt veel aandacht. Door scholieren op deze manier kennis te laten maken met het verhaal van de NSB, krijgen ze niet alleen een evenwichtiger kijk op de oorlog, maar kunnen ze zich ook indenken waarom mensen aan het begin van de oorlog deze politieke keuzes hebben gemaakt. Hierdoor laat je de leerlingen inzien dat je in een oorlog gedwongen wordt een keuze te maken. Dat onze voorouders niet alleen maar helden en slachtoffers waren, maar ook omstanders en daders. In de voorstelling zou centraal moeten staan hoe de NSB uitgroeide van een politieke partij tot daders uit de oorlog, waarom ze zoveel aanhang hadden, en hoe het zo ver heeft kunnen komen. Niet om te zeggen wie er goed en fout waren, maar om te begrijpen waarom ze deze keuzes maakten.

Veel mensen zien de Muur van Mussert als plek van verraad, toen was het voor veel Nederlanders gewoon een gezellig dagje uit. Bij het vertellen van een verhaal bij de Muur lijkt het mij belangrijk dat juist dat onschuldige lijkende karakter wat de NSB in het begin had, centraal staat. Absoluut niet om de NSB vrij te pleiten van hun rol in de oorlog, maar om te laten zien hoe makkelijk de mensen toen, en nu nog steeds, mee gaan met de mening van de rest zonder zelf na te denken. Juist dan wordt het voor de scholieren van nu een waarschuwing voor het heden. Doordat ze de ontstaansgeschiedenis en propaganda manier van de NSB weten, begrijpen ze actuele discussies ook beter. Zoals waarom er in de kranten zoveel verwijzingen naar de jaren dertig werden gemaakt tijdens de verkiezingen in Amerika.

De plek

Natuurlijk moet er ook rekening gehouden worden met de plek waar de Muur van Mussert staat, midden op een camping in Lunteren. De eigenaar van de camping, en dus ook van de muur is Roderick Zoons. In verschillende krantenartikelen geeft hij zijn mening over wat er volgens hem met de muur moet gebeuren. Zo zegt hij niet voor het volledig opknappen en toekenen van een monumenten status te zijn, maar het hoeft nu ook weer niet gesloopt te worden. Voor hem is het

een commercieel terrein, hij staat wel open voor ideeën, maar hij is ook ondernemer. Omdat de Muur op een camping staat zit hij er niet op te wachten dat het een attractie wordt, dit zou de gasten teveel overlast geven. Bij het bedenken van een realiseerbaar plan moet hier dus zeker rekening mee gehouden worden.

Ook het CIDI, eerst een verklaard tegenstander is van menig dat er iets educatiefs van gemaakt moet worden. Woordvoerder Roel Abraham geeft als voorbeeld er iets educatiefs van te maken, bijvoorbeeld een museum in de trand van 'dit nooit weer'. En het moet een duidelijke status krijgen als bedenklek.

De uitvoering

Het is dus belangrijk bij het bedenken van een realiseerbaar plan er zeker rekenig gehouden wordt met de wensen van de eigenaar van de camping, waarbij de gasten van de camping niet te veel gestoord worden, de Muur een duidelijke boodschap uitstraalt, maar er niet vergeten wordt dat de camping voor de eigenaar een commercieel terrein is.

De eigenaar van de camping zou een deel van zijn terrein waar de muur op staat kunnen verhuren een een theatervereniging zie de voorstellingen geeft. Middelbare scholen zouden deze voorstellingen dan weer kunnen bezoeken met hun klassen. Toen ik zelf op de camping was om de muur te bekijken, stonden er op de weg naar de muur zomerhuisjes van gastarbeiders. Rondom de muur was het leeg. Aan het terrein zou dus niet zoveel veranderd hoeven worden. Wel zouden er een aantal bomen die dicht tegen de muur aangegroeid zijn weggehaald moeten worden om verder verval van de muur te voorkomen.

Omdat je de voorstellingen buiten geeft, kan het alleen in de zomer. Een aantal weken voor de zomervakantie zou al genoeg moeten zijn. Het is dan nog rustig op de camping, waardoor het makkelijker is voor scholen om er te komen en de gasten op de camping er zo min mogelijk last van hebben. De rest van het jaar zou ik de Muur en het terrein laten zoals het nu is.

VERBROKKELD VERLEDEN

Jasmijn Vervloet, Inge Molenaar (MA Heritage Studies, VU) & Francine Kronenberg (Msc Landscape Architecture, WUR)
29 oktober 2017

MUUR VAN MUSSERT, LUNTEREN
Strategie: Verbrokkelen

Ik moet vooral eenvoudig worden, anders laat het landschap zich niet begrijpen. het landschap kan gelezen worden. het kent vele geheimen. Wie let mij. 1

Wie zich de Tweede Wereldoorlog wilt herinneren, hoeft daar weinig moeite voor te doen. Er zijn vele boeken, monumenten en tentoonstellingen die eer bewijzen aan de joodse slachtoffers en de Nederlandse verzetsstrijders. Maar de manier waarop men de Tweede Wereldoorlog wilt herinneren, begint te veranderen.

1

Het verbrokkelende taboe

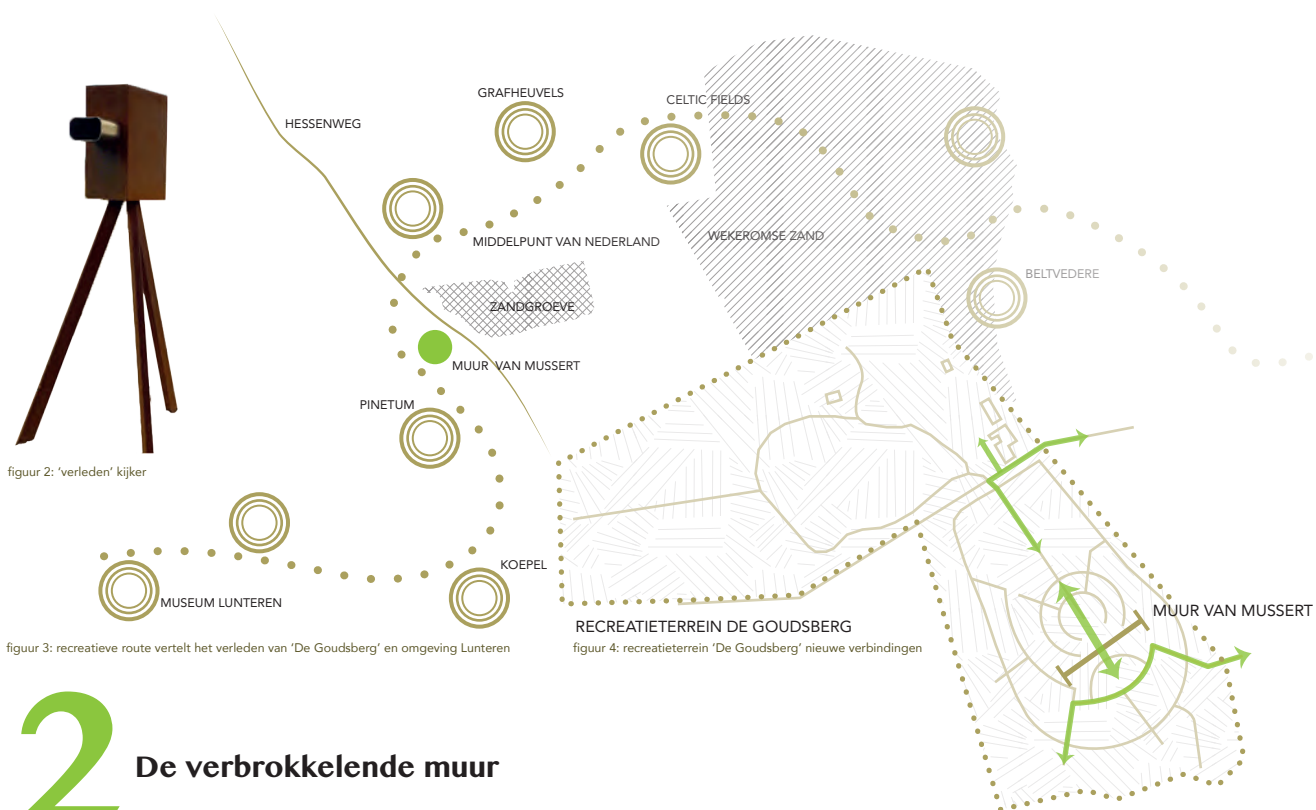
Met het langzaam wegvallen van generaties die de oorlog bewust hebben meegemaakt en hierover de herinnering levend kunnen houden zal de noodzaak voor plaatsen van herinnering - lieux de memoires- toenemen. De muur kan een spoor naar het verleden vormen en zal dan ook bezocht moet kunnen worden. Door verschillende perspectieven van het verleden te tonen aan toekomstige generaties zullen zij een genuanceerder beeld van de geschiedenis krijgen en kritischer zijn naar ontwikkelingen in de toekomst. De muur van Mussert kan zo deel uitmaken van een opkomend aantal plekken in Europa die aandacht besteden aan het verhaal van de daders, waaruit jongere en oudere generaties lering kunnen trekken.

We staan aan de wieg van een nieuwe herinneringscultuur, waarin de behoefte groeit om het verhaal van de daders te leren kennen. 2 In Lunteren, waar in 1936 een NSB-complex verrees, wordt er in het museum Oud-Lunteren al aandacht besteedt aan het NSB-verleden in deze regio. Even verderop staan de stenen resten van een NSB-complex op het privéterrein van camping 'De Goudsberg' (figuur 1).

Ons advies is dat de muur onderdeel wordt van de recreatieve route van de Goudsberg, die zowel per auto, te fiets als te voet kan worden afgelegd. De route benadrukt verschillende delen uit de geschiedenis van de Goudsberg. Om de route inhoudelijk completer te maken, moet ook het oorlogsverleden benadrukt worden (figuur 3). Momenteel wordt de historische kennis overgedragen door 'verleden'-kijkers, die langs de route staan opgesteld. Naast de muur zal zo een dergelijke kijker inzicht kunnen verlenen in het verleden, zonder dit op te dringen aan de bezoeker. Een prikkelende en integere manier van informatieverschaffing (figuur 2).

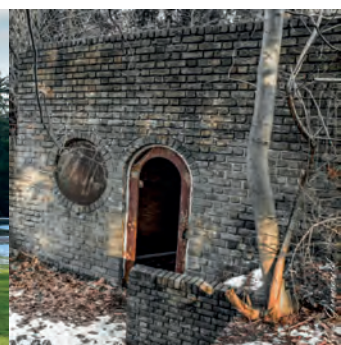
figuur 1: collectie foto's door de tijd heen van recreatie terrein 'De Goudsberg'

2 De verbrokkelende muur

Na een bezoek aan de camping hebben we kunnen vaststellen dat de muur voor een blokkade zorgt op de camping. Achter de muur liggen luxe vakantiewoningen, waarbij de muur een belemmering vormt om snel de faciliteiten van de camping te kunnen bereiken. Vóór de muur, op het veld, wonen Oost-Europese migratie-arbeiders tamelijk afgezonderd van de rest van de camping. Dit veroorzaakt mogelijk een sociale segregatie die op lokaal niveau onrust teweeg brengt. Daarnaast blijkt de muur zwaar verloederd, wat een onguere sfeer oproept. De muur mag weer betreden worden. We hebben hier drie redenen voor, die de campingeigenaar over de streep zal trekken om de muur openbaar te maken:

- 1: De muur vormt momenteel een blokkade op het terrein, afgesloten van de camping met een hek. De muur moet weer onderdeel worden van het gebied eromheen, zodat zowel campinggasten als bezoekers makkelijker van de ene kant van de camping naar de andere kunnen.
- 2: Dit openbare en betreedbare karakter van de muur zal korte metten maken met de verloederde staat waarin de muur nu verkeerd. De uitstraling van het complex zal hierdoor minder intimiderende en negatieve worden.
- 3: Door de muur toegankelijk te maken voor bezoekers van buiten kan de camping meer inkomsten genereren.

muur van mussert, onderdeel van een nieuwe herinneringscultuur

figuur 5: impressie van ontwerp interventie Muur van Mussert

3 Het verbrokkelende verleden

De muur is haar functie verloren: we moeten accepteren dat gebouwen en plekken een leven hebben en ook 'dood' kunnen gaan ³. Ons advies luidt: kies actief voor een passief beleid.

In het begin zal de muur functioneren als een *lieux de mémoire*, een plaats van herinnering aan de Tweede Wereldoorlog. Maar bij het voortschrijden der jaren komt de geschiedenis steeds een stapje dichterbij. Bezoekers zullen, al wandelend over een nieuwe autonome constructie, de muur onder zich zien afbrokkelen. De muur is een fysieke representatie van het verleden en toont haar tijdelijkheid. Het verloop van de tijd, die de beladen herinneringen steeds meer doet vervagen, is eveneens zichtbaar in het langzaam afbrokkelen van de muur. De nazi-architectuur met haar harde lijnen en bovenmenselijke proporties wordt verzacht door de krachten van de natuur. Uiteindelijk zal dit historische complex vervaagd worden door de natuur en weer opgenomen worden in het landschap. Verlies en vergetelheid zijn namelijk niet altijd slecht ⁴. Als een litteken in het natuurlijke en mentale landschap zal dit voormalige NSB-complex langzaam vervagen en genezen.

Ontwerp interventie op drie schaalniveaus:

1. Het verbrokkelende taboe
 - aansluiten in regionaal verhaal van het landschap
 - meer ruimte voor beladen oorlogsverleden
2. De verbrokkelende muur
 - muur onderdeel van het recreatieterrein/camping
3. Het verbrokkelende verleden
 - De stenen verbrokkelen
 - Natuur neemt over
 - Toevoeging constructie voor toegankelijkheid van muur en ruimte voor nieuwe betekenis

Bronnenlijst

- 1 Armando . Dagboek van een dader (leiden 1973)
- 2 van Vree, van der Laarse. Dynamiek van de herinnering. (Bert bakker, 2009)
- 3 Caitlin Desilvey, Curated Decay. Minneapolis 2017. Pp. 159.
- 4 Willem Frijhof, Dynamisch erfgoed. Nijmegen, 2007.

Challenge: Toekomst ideeën voor de Muur van Mussert
Universiteit van Amsterdam
MA Publieksgeschiedenis

Karlijn Bruggeman
Tom van der Aart
Iris Geldermans
Michiel Sebel

De Muur van Mussert: een aanzet tot zelfreflectie

De Muur van Mussert representeert een geschiedenis die door velen als ‘fout’ gezien wordt. Tegelijkertijd is dit een deel van het verleden dat we vanuit historisch oogpunt niet mogen vergeten en waar we vanuit moreel opzicht wellicht lessen voor het heden en de toekomst uit kunnen trekken. Die gedachte bewoog ons om naar aanleiding van de ‘Challenge: toekomst ideeën voor de Muur van Mussert’ een concept voor de muur te bedenken waarin een grote rol is weggelegd voor drie pijlers: informatie en perspectieven op het ‘foute’ verleden; de relatie tot en reflectie op het heden; en de mening van en interactie met het publiek. Aan de hand van deze drie thema’s willen wij de doelen van de Stichting Erfgoed Ede en Heemschut realiseren.

Concreet willen we deze pijlers in twee gedeelten toepassen op de muur. Een informatief gedeelte binnen in het complex belicht op ontdekkingsgerichte wijze drie sub-thema’s: de historische context van de NSB, Mussert en de Muur; verschillende perspectieven op de herinnering aan het NSB-verleden en de Muur; en een interactieve discussie over het behoud van de Muur. Bij dit laatste onderdeel hebben bezoekers de mogelijkheid hun visie op de muur letterlijk aan de muur toe te voegen via een Wordcloud of door stenen met woorden toe te voegen. Wij stellen voor dat de mening van het publiek na verloop van tijd ook daadwerkelijk wordt meegenomen in de verdere ontwikkeling van de omgang met de Muur van Mussert.

Aan de buitenkant van de muur zal een interactief gedeelte komen dat het verleden gebruikt om aan te zetten tot reflectie op de hedendaagse samenleving. Een spiegelwand met vragen over vrijheid, gelijkheid, diversiteit en democratie enerzijds en quotes van hedendaagse mensen die vrijheden en gelijkheden beperken anderzijds zet aan tot zelfreflectie en maatschappijkritiek. Verder wordt de bezoekers de vraag gesteld wat het behoud van de muur voor hen betekent en hebben ze de mogelijkheid hun visie op de omgang met deze muur en dit verleden op een steen te zetten en deze vervolgens toe te voegen aan de muur.

Perspectieven op het 'foute' verleden

Beleving wordt steeds belangrijker in de museum- en erfgoedwereld. Bezoekers moeten de geschiedenis kunnen beleven en zich kunnen onderdompelen in het verleden. Tegelijkertijd willen we identificatie en sympathisatie met de NSB vermijden, en bewustwording van de impact van de NSB op het vooroorlogse Nederland stimuleren. Om dit gevoelige verleden in beeld te brengen, zal de Muur met de nodige restauratie uit zijn verval getild moeten worden.

Het informatieve gedeelten willen we opdelen in twee ruimten. De eerste kamer zal een informatieve historische context bieden over de NSB, de Muur van Mussert en de daarbij horende Hagenpreken. Dit doen we door middel van een informatief filmpje (met Engelse ondertiteling) dat bezoekers op een van de panelen kunnen bekijken. Daarnaast zullen we via de andere panelen in het Engels en Nederlands tekstuele informatie aanbieden met ondersteuning van afbeeldingen, maar ook met objecten die verbonden zijn aan de Muur zoals kaartjes voor de Hagepreek, herinneringsboeken over de Hagepreek en andere memorabilia. Ook kunnen de bezoekers hun eigen herinneringen meebrengen en toevoegen.

In de tweede ruimte laten we graag zien en ervaren hoe de Muur van Mussert door de tijd heen voor controverse zorgt. Door verschillende historische perspectieven weer te geven willen we de bezoeker eerst laten ontdekken dat de muur voor de oorlog al even omstreden was als deze nu is.

Voor veel NSB'ers was de muur bijvoorbeeld een bron van gezamenlijkheid. Deze collectieve geest van de jaren dertig die men bij de Muur voelde, was niet exclusief voor de NSB of de politiek. Andere maatschappelijke organisaties zoals de padvinderij hielden ook organisaties en manifestaties. De rest van Nederland keek echter met een stuk meer wantrouwen naar de groep mensen die gezellig een dagje de hei op gingen. De NSB zat politiek gezien in een hoek waar lang niet iedereen mee geassocieerd wilde worden. Voor de Duitse nationaal-socialisten was de Muur en de daarbij horende manifestatie echter niet indrukwekkend. In Berlijn dacht lang niet iedereen even positief over de NSB-zusterpartij. Bovendien kwam er een einde aan de Hagenpreken toen de vrijheid van vereniging werd ingeperkt. Deze informatie wordt aangeboden in beeld, tekst, afbeeldingen van krantenartikelen, maar ook foto's van de muur door de jaren heen.

Vervolgens wordt de bezoeker zelf aan het denken gezet. Op een interactieve manier onderzoekt het publiek de perspectieven waarop je naar het beleid rondom het behoud van de Muur kunt kijken. Het interactieve multiperspectief creëren we door een grote bril met een rood en een groen glas op een paal in de ruimte te zetten. De bril heeft zicht op een groene en rode uitspraak die over elkaar heen staan. De ene uitspraak biedt het perspectief van een historicus die pleit voor behoud van het verhaal, de andere biedt een perspectief voor vernieling van het erfgoed. Zo zie je kijkend door het ene (plastic) glas van de bril het ene perspectief, en kijkend door het andere (plastic) glas van de bril, het andere perspectief. Vervolgens kan het publiek zelf op twee mogelijke manieren bijdragen aan de actuele meningsvorming over de Muur. Via hun mobiel of een scherm op locatie kunnen ze zelfgekozen woorden invoeren die direct verwerkt worden in een Wordcloud die geprojecteerd wordt op de muur. Het voordeel van een Wordcloud is dat het met statistieken werkt, waardoor ongepaste woorden snel zullen verdwijnen. Ten tweede kan de bezoeker letterlijk zijn "visie op de muur" geven, door zijn mening op een steen te schrijven en deze aan de muur toe te voegen. Zo bouwen bezoekers als het ware mee aan de geschiedenis en herinnering.

Reflecteren op het heden vanuit het verleden

Recentelijk is er een trend om met moderne kunst kritisch na te denken over het verleden. Dit lijkt goed aan te slaan en vinden wij daarom een goede manier om bezoekers aan te zetten tot nadenken over het verleden. Het kunstobject zal bestaan uit een grote gebroken spiegel aan de voorkant van de muur die staat voor het 'gebroken verleden' – dat van de NSB en de Tweede Wereldoorlog –. Door in deze spiegel te kijken, ziet de bezoeker letterlijk een reflectie van het 'foute' verleden en de gebreken aan gelijkheid in de actualiteit. Aan de ene zijde van de gebroken spiegel staan namelijk uitspraken gegraveerd die de vanzelfsprekendheid van vrijheid en gelijkheid in de wereld in twijfel trekken. Uitspraken van dictators of extreem-rechtse uitingen op social media. Aan de andere zijde van de spiegel wordt de bezoeker getriggert na te denken over zijn eigen mening over vrijheid,

gelijkheid en diversiteit aan de hand van de volgende gegraveerde vragen: Hoe ga ik om met mensen met verschillende achtergronden? ; Hoe ver vind ik dat vrijheid van meningsuiting mag gaan? ; Beschouw ik iedereen als gelijkwaardig? ; Hoe belangrijk is democratie? ; Geef ik liefde een kans? ; Hoe tolerant ben ik? ; En vind ik het belangrijk dat groepen mogen verenigen?

Samenvatting

Om de Muur van Mussert een relevante functie te geven, willen wij focussen op drie speerpunten: informatie en perspectieven op het 'foute' verleden; de relatie tot en reflectie op het heden; en de mening van en interactie met het publiek. Dit zullen we doen aan de hand van een binnengedeelte dat overwegend informatief is (met interactieve elementen), en een interactief buitengedeelte dat reflectief als doel heeft. Het binnengedeelte omvat een ruimte met de historische context en verschillende perspectieven op het NSB-verleden, en een ruimte met informatie over het discussies rondom het behoud van de muur waaraan het publiek op interactieve wijze zijn visie bij kan dragen. Het buitengedeelte is een kunstproject wat door middel van een spiegel met gegraveerde teksten aanzet tot reflectie op de hedendaagse maatschappij.